

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Jasna Hrovat

**Mentor: Izr. prof. dr. Drago Kos
Somentor: Doc. dr. Pavel Gantar**

**SOCIOLOŠKE RAZVOJNE PERSPEKTIVE TRAJNOSTNEGA
RAZVOJA V ZGORNJEM TOKU REKE SOČE**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

1. UVOD.....	4
1.1. METODOLOGIJA	6
1.2. HIPOTEZE.....	6
2. POMEN TURIZMA V MODERNI DRUŽBI.....	7
2.1. TURISTIČNA MOTIVACIJA	9
2.2. POTROŠNJA TURISTIČNIH STORITEV	10
2.3. VPLIV TURIZMA NA NARAVNO OKOLJE	11
2.3.1 Povečana občutljivost za okoljsko tveganje	11
2.3.2 Pomen vizualne podobe naravnega okolja za razvoj in ohranjanje turistične privlačnosti	12
2.3.3 Negativni učinki turističnega razvoja na naravno okolje.....	14
3. RAZSEŽNOSTI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA.....	18
3.1. TRI RAVNI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA	20
<i>Analitična raven</i>	20
<i>Normativna raven</i>	21
<i>Strateška raven</i>	21
3.2. TRAJNOSTNI RAZVOJ TURIZMA	22
3.2.1 <i>Trajnostni razvoj turizma v Sloveniji</i>	25
3.3. ALTERNATIVNI TURIZEM	27
4. TURIZEM IN REKA SOČA	29
4.1. SPLOŠNI OPIS BOVŠKE, REKE SOČE IN TURIZMA	30
4.1.1 <i>Zakonska podlaga upravljanja z reko Sočo</i>	30
4.1.2 <i>Strategija razvoja turizma Občine Bovec (2005)</i>	32
4.1.3 <i>Turizem in Bovčani</i>	35
4.2. TURISTIČNA ŠPORTNA DEJAVNOST NA SOČI.....	36
4.2.1 <i>Tuja rafting podjetja</i>	37
4.2.2 <i>Množični turizem in preobremenjenost Soče</i>	40
4.2.3 <i>Opazovanje ekoloških vplivov turistične dejavnosti</i>	41
4.2.4 <i>Plovni režim</i>	43
4.2.5 <i>Varnost</i>	44
4.2.6 <i>Vzdrževanje čistoče</i>	45
5. PRESOJA TRAJNOSTNOSTI TURIZMA NA SOČI	45
5.1. VPLIV ŠPORTNEGA TURIZMA NA SOČO IN OKOLJE.....	47
5.2. KAKŠEN TURIZEM RAZVITI NA SOČI?	48

6. PREDLOGI IN REŠITVE ZA UREDITEV PLOVBE PO SOČI.....	50
PODELITEV KONCESIJ.....	50
PODELJEVANJE DOVOLJENJ.....	52
ŠIRITEV TURISTIČNE PONUDBE.....	54
SODELOVANJE.....	54
7. SKLEP.....	57
8. VIRI:.....	62
DOKUMENTI:.....	64
MEDMREŽJE:.....	65
INTERVJUJI:.....	66
9. PRILOGA.....	67

1. UVOD

V zadnjih desetih letih je zanimanje za turizem na področjih antropologije, ekonomije, geografije in sociologije močno naraslo. Turistična dejavnost se kaže kot moderna in dinamična gospodarska panoga z visokim odstotkom zaposlenih in močnim vplivom na kakovost življenja.

Razvoj turizma je tesno povezan z naraščanjem prostega časa, kar je posledica industrijske revolucije oz. modernizacije. V obdobju industrializacije je namreč prišlo do obsežnih ekonomskih in družbenih sprememb na področju informiranja in množičnega komuniciranja, tehničnega napredka, ekonomske prosperitete, delitve dela in prostega časa, novih oblik transporta in visoke stopnje mobilnosti, novih razmerij med človekom in naravo, želji po avanturizmu in odkrivanju novega. Vse to je vplivalo, da turizem postane ena najprepoznavnejših in najbolj razširjenih oblik moderne potrošnje kultur in prostorov. Mnogo ljudi se intenzivno ukvarja s turizmom, saj potovanja postanejo način življenja, investicija za zdravje duha in telesa, način zabave in odkrivanja.

Bistvena pogoja za zdravje in dobro počutje in kakovostno preživljanje prostega časa postaneta šport in rekreacija v naravi. V ospredje prihajajo športni proizvodi, ki postajajo zaradi vse zahtevnejših gostov pomembna sestavina turističnih produktov. Športna rekreacija pa je dejavnost, ki je izrazito vezana na primerno lokacijo – prostor, ki je temeljni pogoj za njen razvoj.

Vse večja obiskanost turističnih ciljev in želja po odkrivanju neodkritih, neokrnjenih prostorov pa povzroča tudi negativne posledice, ki se kažejo v izrabi naravnih virov, onesnaževanju ter razvrednotenju krajinske, vizualne in doživljajske vrednosti. Zato je ohranitev in varovanje okolja pomembno ne le z ekološkega vidika, temveč tudi z vidika razvoja in ohranitve pomembnega dela športnorekreacijskega turizma, ki se izvaja na prostem in je v celoti odvisen od naravnega okolja.

Varstvo in ohranjanje kvalitete okolja ter vizualna privlačnost turističnih področij, postane sodoben način ekonomskega investiranja v nadaljnji razvoj turistične industrije. Moderni turizem se v ta namen kvalitativno močno in hitro spreminja in pojavljajo se nove oblike turizma. Danes namreč lahko govorimo o eko-, zelenem, etničnem, kulturnem in vse bolj znanemu alternativnemu turizmu. Alternativni turizem se postavlja nasproti masovnemu turizmu in ga imenujemo tudi odgovorni, družbeno zavedni turizem. Vendar le redko katera oblika alternativnega turizma zajame koncept trajnostnosti v njenem pravem pomenu.

Diplomsko delo, poleg uvoda in teoretičnega sklopa, v drugem delu obsega praktični (analitični) primer razvijajočega se turizma v predelu lepe in še neokrnjene narave. Izbrana je specifična in trenutno aktualna tematika športno-turistične dejavnosti v zgornji Soški dolini.

Soča, kot ena lepših evropskih rek, predvsem poleti privablja ogromno turistov, ki si želijo športnega oddiha v prelepi naravi. Vendar vedno večji turistični obisk Soče, ki se ob vrhuncu sezone kaže kot množičen, kliče po ureditvi in bolj organizirani izrabi reke. Športni turizem na Soči se nahaja v svoji prelomni točki, ki bo, bodisi vodil v njeno trajnostno izrabo ali pa v neorganiziran stihijski turizem. Pogledi na razmere in možne rešitve na Soči so zelo različni, vendar le malo je resnih pobud, volje in akcij za rešitev stanja.

Zastavljeni cilj diplomske naloge je praktično uveljaviti teoretično zamisel trajnosti v konkretni primer razvijajočega se turizma na reki Soči v njenem zgornjem toku.

Ker je koncept trajnostnega razvoja še dokaj nov in odprt pojem in še ne podaja možnosti standardiziranih vzorcev, ki bi jih zlahka vnesli v razvojno lokalno politiko, bo zelo težko podati jasne in konkretne rešitve. Že sam koncept ohranjanja in zaščite naravnega okolja je zelo dvoumen, saj ni okolja katerega, človek še ne bi zaznamoval. Težko je namreč ločiti naravo od človeka in le njo primerno zaščititi. V svoji nalogi bom predvsem skušala zajeti sociološki pogled in rešitve na problematiko.

1.1. Metodologija

V prvem delu diplomske naloge bo predstavljena širša teoretična analiza razsežnosti trajnostnega razvoja, pomena turizma v današnji družbi ter perspektiva 'trajnostnega' turizma. Najbolj smiselna metoda pridobivanja podatkov in mnenj v drugem, analitičnem delu diplomske naloge, se mi je zdel globinski intervju. Pri opravljanju intervjujev sem uporabljala delno strukturiran vprašalnik. Vprašanja so bila večinoma prilagojena različnim sogovornikom. Tak način zbiranja podatkov mi je pomagal zajeti osebna stališča, občutja, različne motive in še nepoznana mnenja akterjev, ki so bolj ali manj vpleteni v problematiko, ki jo raziskujem. Izbor intervjuvanih je bil premišljen in zajema devet izprašanih. Mnenja intervjuvancev so mi služila kot gradivo za analizo, na osnovi katerih sem preverjala zastavljene hipoteze.

1.2. Hipoteze

Vodilna hipoteza raziskave je sledeča: ***pomanjkanje celovite in natančne turistične razvojne strategije omejuje razvoj trajnostnega turizma na reki Soči.*** Vodilno hipotezo sem razčlenila v več delavnih hipotez, kjer najprej predpostavljam, da gre za ***pomanjkanje podatkov in empiričnih meritev, raziskav in rednega monitoringa stanja o izrabi naravnih virov na športnem odseku v zgornjem delu reke Soče.*** Le na osnovi teh podatkov bi bila lahko podana ***ocena nosilne sposobnosti reke*** in njenega naravnega okolja, kar je bistvena informacija za trajnostni razvoj turizma.

Druga delovna hipoteza se glasi: ***večje sodelovanje in pretok informacij med občinami v Zgornjem Posočju, skupaj z lokalnimi prebivalci in lokalnimi turističnimi podjetji, ki opravljajo športno dejavnost na reki, bo zagotovilo uspešnejše razvojne rezultate.***

2. POMEN TURIZMA V MODERNI DRUŽBI

V moderni družbi se izjemno poveča število različnih življenjskih alternativ oz. možnosti, ki jih lahko posamezniki izkoristijo. Tradicionalna družba je ponujala le malo resničnih alternativ, saj je bila življenjska pot večine ljudi precej predvidljiva. Z industrializacijo pa se ljudem odpre nov spekter možnosti, hkrati pa se poveča socialna in prostorska mobilnost. Vse skupaj je imelo precejšen vpliv na posameznikovo identiteto. Življenje je pričel doživljati kot priložnost, ki se mu ponuja in jo mora izkoristiti (povzeto po Ule, 2000).

Moderni subjekt je mobilni subjekt. Lahko govorimo o velikih spremembah v moderni družbi v naravi izkušenj gibanja in potovanja. Življenje nastopa kot zelo kompleksno, zaznamujejo ga nove oblike izkustva, širijo se horizonti, podirajo se časovne in prostorske meje s pomočjo informacijske tehnologije, komunikacijskih tokov, kar poraja grajenje skupnih socialnih identitet z erozijo teritorialnih mejnikov (Urry 1995: 141).

Življenje v modernem svetu je zaznamoval tudi kozmopolitanizem. Potreba ljudi postane, da se odprejo novim izkušnjam iz drugih kultur. Govorimo o novem kozmopolitanizmu – *estetskem kozmopolitanizmu*, za katerega je značilno, da ima posameznik pravico potovati kjerkoli in lahko troši vsa okolja. Gre za splošno zanimanje o vseh prostorih, ljudeh, kulturah, značilna je odprtost do drugih ljudi in kultur ter sposobnost pozitivnega vrednotenja in sprejemanja drugih kultur; volja do rizika; sposobnost estetskega presojanja in razmišljanja o različnih kulturah, prostorih in družbah (Urry 1995: 167).

Zelo pomemben dejavnik, ki zaznamuje razvoj turizma, je *demokratizacija potovanja*. Do 19.stol. je bilo potovanje dostopno le ozki eliti in je bil eden od kazalcev statusa. Razvoj transportnih sredstev je omogočil masovna potovanja in na način statusno razlikovanje ni bilo več očitno. Hitre, relativno ugodne in zato ljudem dostopnejše oblike mobilnosti, imajo zelo velik pomen. *Mobilnost* je tisti dejavnik, ki vpliva na različno dožemanje modernega sveta, podira geografske mejnike in spreminja oblike subjektivnosti, družabnosti, spreminja pomen narave, pokrajin in prostora. Po MacCanellu ima mobilnost vlogo legitimiranja moderne družbe. Medtem ko ljudje potujejo in občudujejo turistične znamenitosti modernega sveta, hkrati častijo lastno družbo. Mobilnost ima danes ekvivalentno vlogo religiji v tradicionalnem svetu. Masovna mobilnost je element in način modernega življenja, pravi Urry, ki je imela moč preoblikovati družbeno identiteto moderne Evrope (Urry 1995: 144–164). *Kam kdo potuje*, postane zelo pomemben dejavnik. Možnost, da gremo na počitnice je postal trend modernega življenja, kot nujni pogoj za zdravje in dobro počutje. Možnost kupiti čas in se

izogniti delu ter ga nadomestiti s prostim časom ali z drugim delom, postane zelo pomemben dejavnik potrošnje v moderni družbi (Urry 1995: 130). Podobnosti med razlogi za potovanje in prostim časom so več kot očitni, kar je logično, saj je turizem ena izmed oblik prostega časa.

Vendar turizem ni več ločena dejavnost, kot je bila včasih, omejena le na čas počitnic. Turizem se namreč pojavlja v različnih oblikah (domači, meddržavni, stacionarni ...), ljudje imajo najrazličnejše vzroke, motive in potrebe, da potujejo (dopust, beg, širjenje obzorij, samopotrjevanje ...). Turizem za modernega subjekta predstavlja intenzivno življenjsko sestavino bolj kot kdaj koli prej, zato ga lahko poimenujemo kot *'potrošnika drugih kultur in prostorov'*. Rezultat tega procesa je univerzalizacija motivacije za turizem (Urry 1995: 150–156).

Ko predvidimo neko dogodivščino, veselje, radost, kot pravi Berman, in le v ta namen potujemo prek meja in kultur, govorimo o *mobilnosti za iskanje zadovoljstva*. Potovanje postane samo po sebi zanimivo z namenom, da obiščemo, potrošimo in zbiramo izkušnje drugih kultur in okolij (Urry 1995: 164). Giddens vidi bistvo modernosti v njeni *izkoreninjenosti* iz družbenih odnosov lokalnih vpletenosti in potrebo po novih kombinacijah med širšim razponom časa in prostora (Urry 1995: 143).

Hkrati pa je tudi pojem turizma doživel vsebinske spremembe. Turist je pričel potovati zaradi novih izkušenj, ki jih išče zavestno in sistematično. Navdihujejo ga različnosti in novosti, zato se spušča v čudne in bizarne dogodivščine. Nenadoma postane nenavadno domače in ne več zastrašujoče. V bistvu sta spokojnost in mir domačega doma tisto, kar turista žene, da išče avanture (povzeto po Ule, 2000).

»Sodobni turizem ni več samo morje, sonce in plaža, ampak je doživetje, je investicija v zdravje duha in telesa, je zabava in odkrivanje. Turizem je postal način življenja. Za to pa je potrebna celovita, programska in kakovostno usklajena turistična ponudba z okoljem, v katerem vlada sinergija narave, ekonomije in prebivalcev, kar vse je bistveno za uspeh« (Sirše v Lah 2004: 123).

Nove prostočasovne prakse kažejo trend vračanja k naravi, rekreaciji v zelenem, čistem neokrnjenem naravnem ambientu, *'proč od ponorelega sveta'*. Ključni dejavniki pri današnji izbiri kraja počitnikovanja so narava, ambient, lepa pokrajina in kulturna dediščina (Mihalič v Lah 2004: 116). Turizem in naravno okolje postaneta neločljiva pojma, saj je turistična potrošnja naravnega okolja bistven potencial razvoja turizma. **Smisel prostora** predstavlja pomemben turistični atribut, ki je soustvarjen in grajen s pomočjo sinergije kulture in okolja. Poznamo **naravno okolje**, kamor štejemo zrak, vodo, prst, floro, favno, naravno pokrajino in podnebje ter **grajeno okolje**: spomeniki, infrastruktura, tovarne, človeško urejeni parki,

mestna pokrajina itd. Pod pojem kulture vključujemo **kulturno okolje**: vrednote, prepričanja, obnašanje, umetnost, zgodovino skupnosti, kulturno dediščino itd. ter **visoko kulturo**: opero, balet, popularno kulturo, obrt itd. (Hunter in Green 1995: 11).

Sama se bom predvsem osredotočila na pomen turizma in z njim povezanim naravnim okoljem. Ob tem pa je pomembno, da se zavedamo učinkov turizma – kratkoročnih, dolgoročnih, pozitivnih, negativnih, lokalnih, regionalnih, globalnih, direktnih, indirektnih itd – in njegove porabe na vsako naravno in življenjsko okolje. Take učinke so marsikje prepozno prepoznali, šele takrat, ko so posegi v okolje in naravo povzročili že neželene spremembe (Sirše v Lah 2004: 123).

2.1. Turistična motivacija

Sodobni turisti so zbiralci znanj, izkušenj in spoznanj. Vedno manj jih zanima obiskovanje enih in istih prostorov, gre za nenehno motiviranost po iskanju novih, neodkritih prostorov. Moderni turist išče *avtentičnost*, zato so turistični prostori danes organizirani okoli *prizoriščne avtentičnosti* (Urry 1995:138).

Urry govori o dveh oblikah turistične motivacije : *romantični*¹ in *kolektivni*².

Zanimanje in motivacija za turizem izhaja iz osnovne karakteristike turizma - iskanje, stremljenje po posebnih objektih, zgradbah ter naravnih pokrajinah. Osnovni pomen turistične potrošnje je, iskanje drugačni pokrajin, mest, ki so v popolnem nasprotju z vsakodnevnim življenjem. Prav stremljenje in motivacija za odkrivanje sta gonilni sili za nenehen razvoj turizma (povzeto po Urry 1995:130-133).

Elementi turistične motivacije po Urry (1995):

- Turizem je prostočasovna aktivnost, ki je nasproti organiziranemu delu. Biti turist pomeni danes osnovno karakteristiko, ki označujejo pomen modernosti.

¹ **romantični turist** - tisti, ki ceni samoto in romantično turistično stremljenje, vidi edino le naravo kot »avtentično« in hkrati resnično. Iskalci romantičnega stremjenja cenijo samoto, doživljanje prostora ter iskanje aure, gre namreč za večje poglobljanje v sam kraj. Romanticizem se širi navzgor od višjega pa vse do srednjega razreda. Romantično stremljenje je del mehanizma preko katerega se turizem širi globalno, ki zajema vse države v svoj obseg in posledično povzroči enakost, zmanjšuje se pestrost in različnost prostorov. Pomanjkanje avtentičnosti zna biti posebej večji problem pri »romantičnem« stremljenju, saj je avtentičnost in naravnost takega prostora bistvenega pomena (Urry 1995: 138 – 140).

² **kolektivni turist** - uživajo v neavtentičnosti in sicer zgolj v zbiranju, množici iger, ki kaže popolnoma drugačno turistično izkušnjo. Take turiste Urry poimenuje »post-turisti« (Urry 1995: 140).

- Motivacija za turizem izhaja iz mobilnosti ljudi 'v' in 'ostajanja' v različnih drugih destinacijah. To nujno vključuje mobilnost subjekta, kar zaznamuje potovanje in obdobje bivanja v novem prostoru ali prostorih.
- Zanimanje in turistična motivacija po določenih prostorih je večja, ker ponujajo kontraste s '*prostorom plačanega dela*'.
- Izdaten delež populacije moderne družbe pritegne turistična praksa in nove družbene oblike oskrbe, ki so se razvile z namenom zajeti masovno turistično motivacijo.
- Stremi se k podobam krajine, ki se ločuje od vsakdana in dnevne rutine. Ljudje hrepenijo po prostorih, ki so posredovani preko fotografij in razglednic. To omogoča, da se motivacija za potovanje in turizem nenehno ustvarja. (Urry 1995:132).

2.2. Potrošnja turističnih storitev

Z letom 2000 postane turizem daleč najbolj razširjena in dinamična gospodarska dejavnost modernega sveta. Pomembnost turistične dejavnosti se kaže v visokem številu zaposlenih v turizmu, v naraščanju števila turistov s prenočitvami ter njihova turistična potrošnja (Sirše v Lah 2004: 121).

Potrošnja turističnih storitev izvira iz centralnosti turističnih aktivnosti v moderni družbi. Moderni turizem ne pozna ločnice med nakupovanjem, rekreacijo, kulturo, arhitekturo itd. in ni več ločena dejavnost od ostalih. Saj ko razlagamo potrošnjo turističnih storitev, je ne moremo obravnavati ločeno od ostalih družbenih odnosov kot včasih (Urry 1995: 129–140). Turistična dejavnost postane iz gospodarskega vidika zelo zanimiva in pomembna in kot taka ima velik in pomemben vpliv na zelo široko področje. Privabljanje masovnih globalnih turističnih tokov postane glavni cilj različnih geografskih prostorov (držav, regij, mest, vasi itd.), ki se aktivno vključujejo v turizem. Prav zato je identiteta današnjega prostora in njegova podoba sestavljena z namenom privabiti čim več turistov (Urry 1995: 164–165).

Število turističnih potovanj in obseg turistične potrošnje kažeta nadaljnji trend rasti, kar po mnenju Mihaličeve, povečuje pritiske na naravo, kulturno in socialno okolje, po drugi strani pa turizem hkrati pomeni razvoj sonaravnih tehnologij in ekološki menedžment (Mihalič 2004: 116).

2.3. Vpliv turizma na naravno okolje

2.3.1 Povečana občutljivost za okoljsko tveganje

Živimo v času, ko je ogroženost in onesnaženost okolja postalo vsakdanje vprašanje za življenje ljudi in kakovosti dela (Lah 1989: 19). Kablin pravi, da je vojna med človekom in naravo dosegla končno točko, ki je ne smemo prekoračiti (Serageldin, Martin-Brown 1998: 25).

Številni globalni dogodki, kot so jedrska energija, zastrupljanje prehranjevalnih verig s pesticidi, onesnaževanje zraka, smog, učinki tople grede, degradacija krajine, tanjšanje ozonskega sloja in še mnogim drugim pojavom, ki postopno uničujejo okolje. Beck poudarja dejstvo naraščanja objektivnega slabšanja okolja in spreminjajoči se značaj tega slabšanja ima globalne in nepovratne dimenzije (Mol & Spargaaren 1994: 200).

Govorimo o rizični družbi, saj je 'rizičnost' postala velik problem modernosti. Občutek rizičnosti se je povečal tedaj, ko je reflektivnost – zavedanje o tveganjih – v moderni družbi, dosegla nivo vsakdanjega življenja (Kos 1997: 99).

Za rizično družbo konec 20. stoletja so značilni specifični tipi tveganja. Tveganje pa je družbeno vrednotna kategorija. Razvoj nujno vključuje spoznavno negotovost in zaradi razvoja niso možne zanesljive napovedi o tveganjih (Kirn 2000: 797). Občutek negotovosti in vsakodnevnega tveganja, se pojavi predvsem takrat, ko se izgubi zaupanje v ekspertne sisteme kar ogroža ontološko varnost posameznikov (Kos 1997: 102).

»Namesto varnosti, reda, determiniranosti, se na mnogih področjih pojavlja spolzka in nestabilna verjetnost« (Kos 1997: 97).

Beck (Mol & Spargaaren 1994: 200–201) izpostavi trditev o '*koncu zunanje narave*', ki se predvsem nanaša na spreminjajoče se odnose med družbo in naravo v času prehoda v reflektivno moderno. Ni prostora, kjer človekova roka še ni posegla za namen estetske, kulturne ali moralne potrebe. Pojem konec narave nakazuje nadomeščanje narave z naravo, ki jo programira človek sebi v prid, si jo prilagodi za zadovoljitev lastnih ciljev.

Zaradi podjarmljanja in izpopolnjevanja narave privede do bumerang efekta, kot Beck poimenuje proces ekološke krize in obdobje splošnega preplaha. Obdobje zaznamuje nemir in bojazen, ki jih povzročijo ekološka tveganja v dobi reflektivne moderne.

Giddens trdi, da se sodobna družba razlikuje od prejšnjih zaradi izredne dinamike, ki izhaja po njegovem mnenju iz *»razdvojitve časa in prostora, razrahljanja družbenih odnosov ter reflektivna urejanja in preurejanja družbenih odnosov«*. Ekološki problemi se pojavljajo predvsem kot *»ilustracije podivjanega značaja sodobnosti«* (Mol & Spargaaren, 1994: 209).

»Živeti v družbi tveganja pomeni živeti s preračunanim pristopom do odprtih možnosti za akcijo, pozitivno ali negativno, s katero smo – kot posamezniki in vsi skupaj – neprestano soočeni v našem sodobnem družbenem bivanju« (Giddens 1991: 28).

Tveganje danes pridobi novo – globalno dimenzijo, ki je oddaljena od nadzora povprečnih ljudi, hkrati pa ogroža življenje le teh prebivalcev in celotnemu človeštvu. »Tveganje z obsežnimi posledicami so temna stran sodobnosti in ta temačnost občutno izvira iz dojetega pomanjkanja nadzora nad ekološkimi problemi, ki so ukoreninjeni v celotni globalizaciji« (Mol & Spaargaren: 1994: 208–209).

Vendarle Kirn vidi nek zasuk in pozitivni napredek z ekološko modernizacijo tehnologij, z okoljsko zakonodajo, ekologizacijo znanstvenega mišljenja ter uvajanjem »novih komunikativnih form v trikotnik znanosti-javnosti-politike« (Kirn 2000:797-798).

Rešitev se kaže v trajnostni družbi, v kateri naj bi vladalo soglasje o sprejemljivem razvoju med varnostjo in tveganjem in bi preprečili prevlado tveganja nad varnostjo kot v rizični družbi (Kirn 2000: 798).

2.3.2 Pomen vizualne podobe naravnega okolja za razvoj in ohranjanje turistične privlačnosti

Zaradi rasti povpraševanja po telesni in duševni rekreaciji ljudje potujejo v pokrajine z ustreznimi naravnimi pogoji. »Raznolikost in čistost zemeljskega površja, vegetacije in voda, razgibane obale morij in jezer, zelenim zaledjem in modro površino voda, planinarjenje in športi, sproščajo poleg telesne aktivnosti pri ljudeh tudi doživljajsko in s tem duševno ugodje« (Jeršič, Slovenija 88 1989 : 337).

Posamezni kraji se oblikujejo s posebej zanimivimi in estetskimi oblikami, ki zadovoljujejo ne le športne, tudi kulturne potrebe ljudi. Varovanje narave in kulturne krajine je za rekreacijo in turizem ena izmed temeljnih prioritet. Sorazmerje, ki prehiteva prednostni in vplive turizma, spremljajo številni, za okolje negativni pojavi, med katerimi izstopajo **razvrednotenje krajinske vizualne doživljajske vrednosti** (Jeršič, Slovenija 88 1989: 337).

S porušenjem prostorskih meja, postanemo popotniki vedno bolj občutljivi na to kaj prostor vsebuje, na njegovo specifičnost, arhitekturo, lepo naravo, po čem si prostori med seboj razlikujejo. Zato si prostori prizadevajo oblikovati nove podobe in ustvariti atmosfero lepega naravnega okolja, tradicije in vsega kar bi še privabilo turiste. Prav tu se postavi vprašanje: se je zavest o varovanju okolja povečala sorazmerno z rastjo vizualne turistične potrošnje (Urry 1995: 178)?

Zelo pomembno je definirati odnos družbe do njenega okolja in narave, odnos v različnih družbah namreč zelo niha. Kar se zdi v neki kulturi in družbi kot uničenje narave, drugje tega ne zaznavajo na enak način (Urry 1995:174). Urry predstavi štiri glavne načine vzpostavljanja odnosa družbe do fizičnega okolja:

- **'Upravljavski/nadzorniški'** odnos do naravnega okolja, katerega cilj je priskrbeti dobro dediščino za prihodnje generacije, ki bodo živele na tem področju.
- **'Odnos izkoriščanja'** zemlje ali drugih virov, kjer je narava obravnavana ločeno od družbe in namenjena popolni instrumentalni izrabi.
- **'Znanstvena raba'**, kjer je okolje kot predmet znanstvenega raziskovanja, zato se raba okolja regulira.
- Proces **vizualne potrošnje** pa poteka takrat, ko se konstruira fizično okolje kot pokrajina in ga ne izrablja za produkcijo, temveč se ga olepša zgolj za estetske namene.

S takšno klasifikacijo odnosov do okolja in narave Urry opiše predvsem idealne tipe, ki pa se v realnih primerih večinoma med seboj prepletajo. (Urry 1995: 174)

Vizualna potrošnja je odvisna od estetske presoje, posebej v odnosu do okolja. Urry tako turistično stremljenje poimenuje romantično turistično stremljenje (Urry 1995: 180).

Sharratt pravi, da danes govorimo o **ekonomiji podob**, kjer se išče edino le podobe, objekte kot potencialne materialne spominke, material za kamero in spomina vredne znamenitosti. Estetska vrednost naravnega okolja in njegovega ohranjanja je pridobila veliko težo – izoblikuje se množica ruralnih tematskih okolij – ki sestojijo iz pastiža, različnih tkiv, zvokov, fotografskih podob itd. V takih primerih gre za visoko skonstruirano naravo, kar skoraj sigurno nosi za posledico okoljsko uničenje (Urry 1995:187–188).

Poleg fizičnega izgleda, privablja tudi prepletanje psihičnega in fizičnega pomena okolja, kar dodatno gradi poželenje in spoštovanje nekega kraja. Urry govori o razvoju širokega vzorca motivacije za turizem, kar ima moč spreminjati okolja, ki so bila v večini primerov spremenjena in prilagojena za vizualno potrošnjo. (Urry 1995: 189–190)

Veliko ljudi si želi obiskati neokrnjene naravne prostore, kar pa je zaradi razširjenosti turizma, vedno manj mogoče. Zelo težko je dejansko izvršiti neko politiko, ki bi preprečila velikemu številu ljudi potovati, kar po drugi strani sproža neželene okoljske posledice. Povpraševanje po novih oblikah vizualne potrošnje in odražanje tega na okoljskih stroških, se bo še znatno povečalo (Urry 1995: 192).

Green ugotavlja, da je z 19.stol. narava obravnavana kot poseben zunanji svet, scena, pogled in senzacija, ki omogoča rekreacijo, zabavanje in vizualno osvežitev (Urry 1995: 175).

Danes je vizualna potrošnja bolj ali manj dostopna vsakemu. Iskanje vtisov, novih neodkritih pokrajin in ne-onesnaženih prostorov za fotografije postane eden glavnih motivov za potovanje in turizem (Urry 1995: 176).

Vendar porast vizualne potrošnje prostora poveča nasprotja v odnosu turizma in naravnim okoljem. Turistična motivacija prinaša vedno več obiskovalcev, ki si želijo naužiti miru in utrinkov neokrnjene narave, kar pa pušča negativne posledice na okolju. (Urry 1995: 176–177).

2.3.3 Negativni učinki turističnega razvoja na naravno okolje

Glede na hitro rast turističnih aktivnosti in veliko verjetnost, da se bo mednarodni turizem še povečal, je zelo pomembno dejstvo vpliva turizma na kvaliteto okolja, tako za akademike kot za turistične operaterje. Vedno večja skrb v javnosti za probleme kot so onesnaževanje, destrukcija habitatov je še dodaten razlog, da tisti, ki se ukvarjajo s turizmom, pokažejo interes o odnosu razvoja turizma in porabi okoljskih virov.

Če govorimo splošno, lahko brez oklevanja trdimo, da ni turistične aktivnosti, ki ne bi bila povezana z okoljskimi viri. Pritisk, ki ga prizadane turistični razvoj na okolje in naravo, je lahko tako močan, da postanejo naravni viri popolnoma spremenjeni in izčrpani (Haward & Green 1995: 6–7).

Ekološko ravnovesje nekega področja, ki se razvija več 1000 let, je lahko prekinjeno in celo uničeno od številnih turističnih aktivnosti, v relativno kratkem časovnem obdobju. To se kaže z uničenjem vegetacije in z njim povezanim divjim življenjem. Vsaka aktivnost, ki spreminja kompozicijo vrst flore in favne, je potencialna grožnja ekološki uravnoveženosti področja. Rekonstrukcija ekosistema je zelo pomembna in projekti oživljanja in obnove okolja so nujni, če želimo, da področje ostane zanimivo za turiste.

Domneva se, da so ljudje refleksivne moderne vse bolj osveščeni in se tudi dejansko odzivajo na okoljske težave in so turisti previdnejši pri turistični potrošnji okolja. Na žalost te domneve v praksi niso še zaživele, saj je potrebno upoštevati razliko med manifestno³ ter deklarativno⁴ ekološko ravno (Toš 1984–1992: 43). Turisti namreč ostajajo v nekem okolju le par dni ali tednov in se lahko nikoli več ne vrnejo, zato je zelo malo možnosti, da se z

³ **deklarativna ekološka raven** : izpovedana, ki ni vselej utemeljena v individualno ekološko motiviranih ravnanjih

⁴ **manifestna ekološka raven** : dejansko ravnanje akterjev, ki ne dosega deklarativne ravni

okoljem počutijo povezani. V večini primerov le čutijo, da je njihova pravica, da izkoristijo naravne vire do konca, saj so zanje plačali (Haward & Green 1995: 90).

Z razsvetljenim zavedanjem o okoljskih težavah se prej zgodi to, da turisti postajajo vse bolj izbirčni pri izbiri turističnega cilja. Današnji turist, popotnik opazuje in išče aktivnosti ter izkušnje, ki so tesno povezane z visoko kakovostjo fizičnega in kulturnega okolja. Zato je danes bistvenega pomena najti načine, kako povezati razvojno turistično ekonomijo, s čutnim managementom in uporabo okoljskih virov. Zaščita okolja se vedno bolj kaže kot bistvena za nadaljnji uspeh vsake turistične destinacije (Haward & Green 1995: 7).

Podeželjski prostor je še posebej občutljiv za ekološko problematične posege in dejavnosti. Kakršenkoli poseg v podeželje mora predvidevati njegovo podobo in rabo, prijetnost in možnost obnavljanja. Da bi to uresničili, je potrebno tako območje čim prej skrbno ovrednotiti (Pavliha 1997: xiii).

Turistu, ki odide v naravo, je potrebno nuditi ustrezno infrastrukturo, kot pa mu zaradi pomanjkanja teh storitev prepustiti improviziranje, kar za sabo vedno potegne onesnaževanje (Pavliha 1997: 9).

Nekatera turistična območja imajo zelo očitne okoljske posledice zaradi masovnega turizma in lahko govorimo o globokih turističnih posledicah. Na drugih področjih pa so okoljske posledice turistične dejavnosti bolj dvomne in se zdijo bolj nedolžne in relativno pasivne turistične aktivnosti (Urry 1995: 173). Sprememba destinacije turističnega, je razbremenila relativno ozek obalni turizem na vsa področja širom po svetu, kar za sabo prinaša tako pozitivne kot tudi negativne učinke.

Prepletenost okolja s turizmom, iskanje povezav med njima ter iskanje vplivov enega na drugega je zelo kompleksen proces. Zelo težavni so postopki, ki skušajo uskladiti dostopnost in ohranjanje omejitve pri dostopu in pri tem doseči čim manjši vpliv na okolje.

Zelo težko je podati točno oceno odnosa med turizmom in okoljem. Ne gre namreč za jasno vzročno-posledično povezanost, temveč zahteva preučitev številnih med seboj prepletenih karakteristik – turisti sami, narava turistične destinacije itd. (Haward & Green 1995: 40–41).

Briassoulis (1991) ugotavlja, da vplivi turizma niso le omejeni na področje turistične destinacije, temveč je vpliv precej širši (ekonomski, socialni, transportni, okoljski). Turizem je namreč spoj aktivnosti, katerih vpliv je včasih zelo težko ločiti (Haward & Green 1995:13).

Po podatkih OECD (1981), je zelo očitno, da turizem pritiska na okoljske vire in se kot posledica kaže na izgubi kvalitete okolja. Še posebej pa je vpliv očiten tam, kjer je bil razvoj zelo hiter in ni planske kontrole. Težave se pojavijo, ko se okoliščine zaostrijo in gre za pomanjkanje turističnih in finančnih sredstev, da bi priskrbeli ustrezno infrastrukturo in še

posebej tam, kjer turistično povpraševanje kaže željo po sezonskih vrhuncih (Haward & Green 1995:41).

Poslabšani vizualni izgled kvalitete naravnega okolja, lahko očitno zmanjša turistično povpraševanje po tem prostoru (Haward & Green 1995: 26). Prav zato se zdi danes varstvo in ohranjanje kvalitete okolja način ekonomske investicije za turistično industrijo, ki se kaže v porastu različnih oblik alternativnega turizma (Haward & Green 1995: 45).

Dejavnosti, ki najbolj vplivajo na degradacijo naravnega okolja:

- » *nenadzorovani, intenzivni, okolju neprijazni razvoj kmetijstva,*
- *večanje števila obiskovalcev,*
- *izseljevanje lokalnega prebivalstva,*
- *urbanizacija,*
- *razvoj turizma (gradnja vikendov, počitniških domov, dozidave, pozidave in prenove kmetijskih, poljedeljskih, pastirskih objektov, kopanje v jezerih, gorsko kolesarstvo, rafting, vožnja s kanuji – neurejeni dostopi do vode, planinstvo in alpinizem, nabiralništvo itd.),*
- *razvoj športa in rekreacije (gradnja novih smučišč, vlečnic, planinskih postojank in ostalih športnorekreativnih objektov*
- *pridobivanje energije (gradnja malih hidroelektrarn),*
- *nenadzorovani razvoj gozdarske rabe» (Pavliha 1997: 13).*

Veliko avtorjev si je že zastavilo podobno vprašanje: kako omejiti negativne učinke turizma na okolje ter skušali izdelati vzorec okoljevarstvene turistične politike. Taki poskusi so bili zelo različni, od zelo optimističnih – kjer so bile poudarjene pozitivne prednosti turizma v smislu ohranjanja in varovanja naravnega okolja – do najbolj pesimističnih ugotovitev.

Urry zaključuje z idejo, da deloma k rasti turizma prispeva tudi večja okoljska osveščenost, katero zeleni turizem dodatno okrepi. Ljudje namreč pospešeno iščejo in med seboj primerjajo različne prostore (Urry 1995: 183).

Pomembno je poudariti, da težave povečujemo, pravi Lah (1989), če se ne izvaja redno opazovanje in razčlenjevanje izvorov in razvoja škodljivih pojavov. Posledice onesnaževanja se opazi in prične odstranjevati, ko je stanje že preveč kritično in v nekaterih primerih celo nerešljivo. »Tako ugotavljamo pogine rib, voda s strupi pa odteče preden tja prihiti inšpekcija.« Očitno je, da ni vsestranskega sistematičnega opazovanja kakovosti okolja (Lah 1989: 19–25).

Pojem ohranjanja in zaščite okolja je lahko zelo dvoumen, saj ni okolja, katerega človek še ne bi zaznamoval. Zato je zelo težko ločiti naravo od človeka in le njo primerno zaščititi. Urry opiše tri načine ohranjanja in zaščite:

- **estetska zaščita** – ohranjanje okolja na podlagi konceptov lepote
- **znanstveno ohranjanje in zaščita** – ohranjanje na osnovi sedanjega znanstvenega razmišljanja, kateri elementi fizičnega okolja so vredni zaščite in kako naj se jih zaščiti.
- **kulturno ohranjanje** – cilj je ohraniti tiste vzorce življenja, ki živijo na določenem področju in preprečiti vsakršne intervencije (Urry 1995: 186 – 187).

Taylor razvije najbolj pesimističen pogled na turizem, saj pravi, da je turistični razvoj v 60-ih in 70-ih letih bil samodestruktiven pojav. Sam turizem naj bi uničeval prav tiste stvari, po katerih turisti povprašujejo. Predvsem razvite države so tiste, ki stremijo k turističnemu razvoju in čim hitrejšemu zaslužku in kjer ima okoljevarstvena zavest precej nizko vrednost. Na drugi strani pa Stankovic poudarja, da je turizem lahko, tako zaščitnik kot potrošnik naravnega okolja. Zaščitna vrednost turizma je prisotna predvsem tam, kjer je vloga narave izključno turistično-ekonomsko ovrednotena (Haward & Green 1995: 50).

Sirše govori o boleznih in škodljivih pojavih turizma, vendar verjame, da je kakovosten turizem lahko tudi filter in celo '*garancija za obči napredek*'. Pomembno za ustrezen razvoj turizma je nenehno tehtanje, kaj je sonaravno in vzdržljivo, upirati pa se je potrebno negativnim nagibom urbanizacije, prometu, potrošništvu od kiča do ran v naravi. Turizem postane upravičen dosežek šele takrat, ko bogati kulturo v širšem pomenu (povzeto po Sirše 2004 122–124).

Brockleman in Dearden menita, da turizem ne le povečuje ohranjanje naravnega okolja, temveč tudi spodbuja ekološko zavest in izobraževanje na tem področju, saj se s pomočjo turizma hkrati opravlja služba nadzora. (Hunter & Green 1995:42,43)

Lah opomni, da problemi niso le z onesnaževanjem okolja. »*Degradacijske pojave prožijo tudi ozkogledi urejevalci okolja, ki upravljajo tehnična in finančna sredstva za posege v naravo in se odločajo samo po svojih presojah, zanemarjajo pa nujno skladnost pojavov in zakonitosti, ki urejajo naravo*« (Lah 1989:19).

3. RAZSEŽNOSTI TRAJNOSTNEGA RAZVOJA

Strategija za življenje po načelu trajnosti razlaga pot do sveta, ki bo živel po načelih trajnosti t.j. v naravnih mejah planeta. Da bi to načelo dosegli, je zelo pomembno, kako bodo ljudje reagirali, kaj bodo storili za prehod v trajnostno življenje in kako hitro bodo ukrepali (povzeto po Holdgate, Tolba, De Haes C. 1991).

Industrijske družbe doslej niso izkazale sposobnosti prilagajanja svojega načina gospodarjenja naravnim danostim. Preobrazba ni odvisna le od ekonomske znanosti, temveč je pomembno tudi oblikovanje nove ekološke civilizacijske paradigme in nove ekološke kulture nasploh (Kirn 1991: 36).

Trajnostni razvoj se je kot optimistična moralna ideja presenetljivo hitro uveljavila v svetu. O njeni aktualnosti pričajo številne razprave in kot pravi Kos (2004): *»Visoka stopnja doseženega soglasja o nujnosti trajnostnega razvoja dokazuje, da so moderne družbe, kamor uvrščamo tudi sodobno slovensko družbo, ohranile sposobnost racionalne samorefleksije«* (Kos 2004: 332).

Sprva se koncept trajnostnega razvoja zdi precej lahko razumljiv, *»vendar se v bolj poglobljeni rabi izkaže kot zelo kompleksen koncept, ki še ni jasno in nedvoumno opredeljen. Prav ta lahkotnost dojemanja in enostavnost razprav o pojmu trajnostnega razvoja vzbujata dvom o resnosti in dejanske možnosti udejanjanja tega koncepta«* (Kos 2004: 332).

Sicer pa je trajnostni razvoj pojem, ki ima zelo različne konotacije. V tretjem svetu ga predvsem vežejo na izkoreninjenje revščine, v razvitem bolj na trajnostno rabo naravnih virov, proizvodnjo in potrošnjo. Vsem pa je skupno prizadevanje za 'medgeneracijsko solidarnost' (Gantar v Lah 2004: 36). Definicija trajnostnega razvoja je opredeljena kot razvoj, ki zadovoljuje potrebe sedanje generacije na način, ki ne ogroža razvoja in potreb prihodnjih generacij človeštva (WCED, 1987: 43). V poročilu komisije je zapisano, da je moč doseči trajnostni razvoj na globalni ravni s tem, da se izvedejo spremembe na političnem in socialnem nivoju. Nekaj takih sprememb se lahko doseže z odpravljanjem revščine in izkoriščanja, enakopravno razdelitvijo globalnih virov, konec oboroževalne tekme med državami, uvajanjem novih metod kontrole naraščanja prebivalstva, uveljavljanje ustreznih tehnologij, institucionalnih sprememb itd. (WCED 1987: 8–9).

Trajnostni razvoj po definiciji WCED (World Commission on Environment and Development) zahteva izoblikovanje vrednot v okviru spodbujanja potrošnje, ki se mora gibati znotraj dolgoročnih ekoloških zmogljivosti in h katerim lahko vsi ljudje razumno težijo. Tak pogled jasno kaže, da nikakor ni interes izključiti nadaljnji ekonomski razvoj.

Koncept trajnostnega razvoja in skrb za okolje se torej ne želita odkloniti ekonomskemu razvoju, kar še dodatno prispeva k popularnosti koncepta (WCED 1987: 43).

S paradigmo trajnostnega razvoja je bil izoblikovan integriran koncept razvojnih strategij in okoljske politike, pri čemer se zavrača koncept varovanja okolja na račun omejevanja gospodarskega razvoja. Brutlandova komisija sklene, da je treba lokalni in globalni razvoj načrtovati tako, da *bodo uravnotežene tri temeljne komponente: varovanje okolja, ekonomska rast ter družbena enakost*. Kos pravi, da je za uresničitev trajnostnega razvoja nujna individualna in institucionalna reflektivnost ter odzivanje na soodvisnost okoljske, ekonomske ter socialne komponente razvoja na lokalni, nacionalni in globalni ravni. Vse to napeljuje na zelo zapletene in kompleksne razmere, ki jih je potrebno upoštevati in se nanje tudi ustrezno odzivati, če želimo doseči visoko zastavljene cilje (Kos 2004: 334-335).

Ob tem pa Kirn poudarja, da trajnostni razvoj ne gradi le na pomenu '*trajne rabe*'⁵ naravnih virov, temveč tudi za trajnostno redukcijo tveganj. Usmeritev v trajnostni razvoj bi bil namreč ravno pravi odgovor na nevarnosti, ki so povezane z rizično družbo. Kirn vidi možnost obrata, kjer ima trajnostni razvoj moč prekiniti usodno sprego znanstveno-tehnološkega razvoja z rastočo rizičnostjo. Sicer tudi trajnostni razvoj ne bo mogel odpraviti in popolnoma preprečiti tveganj. Izbiramo lahko le med rizičnimi vrstami in večjimi ter manjšimi stopnjami rizika (Kirn 2000: 797–799).

Koncept trajnostnega razvoja je namreč ponudil odgovor v situaciji, ko na stari način ni šlo več naprej, hkrati pa ni bilo več jasno, kako pričeti na novo.

Kirn(1991) pravi, da je koncept trajnostnega/vzdržnostnega razvoja »*politično, praktično, upravno tehnično mobilizatorska in psihološko-intelektualno pomirjujoča in populistična*«, ker ljudem obljublja, kar sami tudi želijo in hočejo verjeti, da je možno trajno ohraniti oboje: zdravo okolje ter kakovosten, ekologiziran gospodarski razvoj, ki zagotavlja in razvija obstoječo raven zadovoljevanja potreb (Kirn 1991: 40).

Vsekakor bo izobraževanju za trajnostni razvoj potrebno dati več podpore. Potrebni so pospeševalci in inštruktorji, ki bi lahko pomagali ljudem na različnih področjih – kmetovalcem, ribičem, obrtnikom itd. – kako upravljati naravne vire bolj učinkovito in trajnostno. Agencije za pospeševanje razvoja bi morale temu posvetiti posebno pozornost (povzeto po Holdgate, Tolba, De Haes: 1991).

Prvi pravno obvezujoči mednarodni dokument, ki je namenjen spodbujanju razvoja participativne demokracije in temelji na doktrini trajnostnega razvoja, je *Aarhuška*

⁵ **trajna raba:** je izraz, uporaben le v zvezi z obnovljivimi viri, pomeni njihovo rabo znotraj meja njihove sposobnosti za obnavljanje. Raba je trajnostna, če ne preseže obnovitvene sposobnosti vira (Pavliha1997:20).

konvencija⁶. Konvencija je zelo pomemben, morda celo zgodovinski dokument, ker omogoča demokratično prenovo odločanja o posegih v okolje. Konvencija je pravni mehanizem za udejanjanje načel Deklaracije o okolju in razvoju, ki je bila sprejeta že na svetovnem vrhu v Riu de Janeiru leta 1992 (Kos & Marega 2002: 9 -13).

Za ustrezno implementacijo koncepta trajnostnega razvoja se zahteva celostno obravnavo iz različnih specialističnih vidikov, saj moramo *»številne posamezne komponente obravnavati sočasno in v njihovi medsebojni odvisnosti«*. *»Sočasnost disciplinarne specializacije in celovite obravnave je eden nujnih pogojev strokovne obravnave trajnostnega razvoja«* (Kos 2004: 335).

Iz tega aspekta Kos pravi, da je najbolj smiselno in učinkovito opazovati trajnostni razvoj znotraj treh ravni (Becker v Kos 2004: 335).

3.1. Tri ravni trajnostnega razvoja

Kos meni, da je kvalitetna realizacija trajnostnega razvoja mogoča le v primeru **interdisciplinarnega sodelovanja**. Tak pristop, ki bi omogočal prost pretok informacij med različnimi ravnmi, bi moral biti precej fleksibilen, da bi lahko zagotovil *»dinamično ravnotežje med okoljskimi, socialnimi in ekonomskimi komponentami trajnostnega razvoja«* (Kos 2004: 338).

Hkrati pa bi zagotovil upoštevanje lokalnih posebnosti v konkretnih *»trajnostno naravnanih ukrepih«*. *»Šele ko bomo sposobni vzpostaviti lokaliziran pristop, bomo sposobni doseči operacionalno raven«* in prešli v aktivno fazo izvajanja trajnostnega razvoja (Kos 2004:338).

Analitična raven

Analitična raven trajnostnega razvoja se šteje kot izhodiščna, kjer se empirično meri okoljske *»posledice produkcije in reprodukcije sodobnih družb«*. Na tej ravni se skuša *»zagotoviti najbolj objektivno selekcijo trajnostnih in netrajnostnih ravnanj«*. Ključna naloga te ravni je *»ocena nosilne sposobnosti okolja«* ter *»predvidevanje morebitnih inovacij, ki lahko vplivajo na bolj trajnostno rabo naravnih virov«*. Naravoslovno-tehnične presoje vplivov

⁶ **Aarhuška konvencija**: regionalna konvencija držav članic, njihovih gospodarskih združenj ter držav s posvetovalnim statusom pri Gospodarski komisiji Združenih narodov za Evropo. *»Bistvena kvaliteta Aarhuške konvencije je, da z odpiranjem informacijskih in odločevalskih postopkov dviguje legitimizacijski potencial odločevalskih institucij in procedur ter na ta način dejansko šele omogoča učinkovito odločanje o vseh bolj občutljivih okoljskih vprašanjih. Le ob takšni motivaciji bodo pričujoča strokovna navodila dosegla svoj namen«* (Kos & Marega 2002: 10).

morajo zagotoviti kar se da kredibilne in natančne informacije o preobremenjenosti okolja, s pomočjo katerih lahko še pravočasno prekinemo preseganje nosilnih zmožnosti.

Pomembno je na tej stopnji tudi upoštevati družbeno demografske trende, ki vplivajo na intenzivnost vplivov na okolje. Bistvena pa je informacija o časovni razpoložljivosti: *»Koliko časa še imamo ob določenih pogojih še na voljo za preprečevanje nepovratnih okoljskih škod«* (Kos 2004:336).

Normativna raven

Raven, ki opredeljuje razkorak med analitičnimi meritvami in dognanji o realni rabi naravnih virov, obremenjevanju okolja in načinu, kako se ljudje odzivajo na te ugotovitve, poimenujemo normativna raven. Na tej ravni je vpletenih še več raznovrstnih dejavnikov in so končne in točne napovedi analize te ravni skoraj nemogoče. Navadno se ugotavlja povezave med *'stopnjo ekonomskega razvoja'*, *'družbeno neenakostjo'* ter *'pripravljenostjo na okoljsko motivirane spremembe'* (Kos 2004: 336).

Pomembno pri oceni trajnostnega razvoja je ugotavljati, katere družbene skupine sploh zaznavajo ugotovitve analitične ravni in kakšna je pripravljenost odziva nanje. Kos poudari, da : *»Za uvajanje trajnostnih načel v družbeno prakso je zelo pomembna ocena, kako in zakaj nastaja večja ali manjša razlik,a med analitskimi ugotovitvami in normativnim odzivanjem na te ugotovitve«* (Kos 2004: 337). Značilen koncept normativne ravni je *'kalibriranje'*⁷.

Strateška raven

Zaradi očitnih razhajanj med analitično ter normativno ravnjo je zelo težko izoblikovati standardno strategijo vzpostavljanja trajnostnega razvoja. Prav zato nosi zelo velik pomen strateška raven, ki mora zagotoviti upravljanje, spodbujanje usklajevanja različnih politik ter fleksibilno obravnavanje za doseg trajnostnih načel, tako na lokalnih kot globalnih nivojih.

Ob raziskavah in projektiranjih se mora usklajevati različne interese ter strokovne presoje. Prav usklajena akcija od prvih zasnov in raziskovanj ter planskih dogovorov in urejanja pogojev (lokacijskih, finančnih in drugih), omogoča dobre projekte in njihovo zaporedno uresničevanje (Lah 1989: 22). Vse to kaže na zelo zahtevno opravilo oblikovanja in legitimiranja politik trajnostnega razvoja in v večini primerov presega upravljalvske

⁷ **kalibriranje** - *»Presoja (ne)okoljskih ravnanj glede na konkretne družbene, ekonomske in kulturne značilnosti. Relativizacija »enakih dejanj«, ki je vrednotno povsem upravičena in metodološko zelo zahtevna«* (Kos 2004: 337).

sposobnosti in znanje velike večine (Kos 2004: 337, 338). Posledično se kažejo le približki ustrezni strategiji trajnostnega razvoja, kot jih Kos poimenuje 'pavšalni obrasci', ki zadovoljijo zgolj 'modno deklarativni ravni' (Kos 2004: 338).

Strateška raven zagotavlja lahko kvalitetno strategijo trajnostnega razvoja le v primeru, če sta predhodni fazi – analitična in normativna – ustrezno izvedeni in pridobljeni. Šele ko razpolagamo s pravilno oceno in informacijami, lahko govorimo o jasni sliki operativne strategije trajnostnega razvoja (Kos 2004:338).

3.2. Trajnostni razvoj turizma

Razlaga in razumevanje pojma trajnostnega razvoja predstavlja osnovo za diskusijo o trajnostnem turizmu, ki vključuje idejo o potrebi ohranjanja naravnega bogastva. Potencial razvoja turizma ostaja v divjini ali turistični potrošnji narave. Zelo pomembno za koncept trajnostnega razvoja je, da je vključen pri vsakodnevnem sprejemanju odločitev, ki se sprejemajo na lokalni ravni.

»Lokalni politični veljaki in investitorji največkrat ne gledajo naprej. Vidijo le zaslužek danes, ne glede na posledice, ki se največkrat pokažejo šele kasneje, ko je že prepozno. Izredna občutljivost krajine zahteva zelo premišljen in nadzorovan razvoj. Lokalno prebivalstvo si brez finančne pomoči države ali lokalnih oblasti ne more privoščiti izvajanja dragih varstvenih arhitekturnih posegov, ki so pogoj za ohranjanje lokalne identitete in s tem tudi atraktivnosti kraj« (Pavliha 1997:15).

Turizem ima namreč zelo velik vpliv na lokalne skupnosti v turistično namembnem kraju. Lahko je pomemben vir zaslužka in zaposlitve za lokalne ljudi. Po drugi strani pa lahko ogrozi družbeno podobo kraja in njeno naravno in kulturno dediščino, od katere živi. Vendar, če je dobro planiran in voden je lahko gonilna sila za njeno ohranjanje (http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/Tourism%20and%20LA21/la21_part1.pdf, 30. 08. 04: 7).

»Ob pravem pristopu (trajnostni razvoj) predstavlja razvoj turizma v bolj zaščitene območjih velik tržno-ekonomski potencial, ki bi ob pravilnem izobraževalnem procesu nedvomno pomagal prepričati tudi mlado avtohtono prebivalstvo, da ostane doma« (Pavliha 1997: 14).

Turistični trajnostni razvoj priznava medsebojno odvisnost med dolgoročnim razvojem ekonomskih investicij v turistične projekte, programe, politiko ter uspešno upravljanje z naravnimi, grajenimi in osnovnimi človeškimi viri. Trajnostni razvoj išče možnosti za ohranjanje in hkrati stopnjevanje kakovosti življenja ter kakovosti turistične izkušnje v turističnih krajih. Trajnostni razvoj na poseben način povezuje turistično namembne kraje in

širše okolje in na ta način skuša prispevati k regionalnemu, nacionalnemu in globalnemu ohranjanju virov, s ciljem zagotoviti med in znotraj generacijsko enakost pri dostopu do bogastva naravnih virov (Hunter & Green 1995: 70).

Če določeni koraki niso storjeni pravočasno, postane področje turistično namembnega kraja in njegovi viri izrabljeni, neprivlačni in zato njihova uporaba upada (Hunter & Green 1995: 64).

O'Rilly (1986) prepozna različne nosilne zmožnosti kot so:

- **Fizična nosilna zmožnost** – meja znamenitosti, ko se bo pričela obrabljati ali se bodo pojavile okoljske težave.
- **Psihološka ali zaznavna nosilna sposobnost** – najnižja stopnja užitka, ki so jo turisti še pripravljene sprejeti, preden si poiščejo drugo, alternativno destinacijo.
- **Družbena nosilna zmožnost** – nivo tolerantnosti domače populacije do prisotnosti in vedenja turistov ter stopnja gneče, ki so jo turisti še pripravljene sprejeti
- **Ekonomska nosilna zmožnost** – zmožnost vsrkanja turističnih aktivnosti, brez da bi ob tem morali prekiniti želene lokalne aktivnosti .

Pri tem je pomembno poudariti, da se v večini primerov pojavlja težava pomanjkanja podatkov o stanju okolja na podlagi katerih bi lahko predvideli prag meja (Hunter & Green 1995: 67- 68).

Koncept **turističnih nosilnih zmožnosti** je pomemben, ker vliva previdnost do turističnega razvoja in tudi spoštovanje do lokalnega okolja in hkrati izpolnjuje idejo trajnostnega razvoja in ohranjanja virov. O'Rilly sicer pravi, da nosilna zmožnost ne sme biti dojeta kot fiksna in točna, ta koncept naj se sprejema kot sredstvo, s katerim se lahko krepi okoljevarstvena zavest in kot razmislek, kaj turistični prostor še nudi turistom in lokalni skupnosti. Tak način spodbudi lokalne planerje in upravljavce, da zastavijo specifične cilje in napredek (Wall v Hunter & Green 1995: 69).

Torej pomembno se je osredotočiti na lokalne akcije in pobude, saj so edini pravi dokaz za trajnostni turizem in trajnostni razvoj lokalnih skupnosti

(http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/Tourism%20and%20LA21/la21_part1.pdf,

30. 08. 04: 7).

Po načelih Svetovne turistične organizacije (**WTO**) se trajnostni turizem doseže po sledečih načelih:

- Turistični viri – naravni, zgodovinski, kulturni in drugi – morajo biti ohranjeni na način, da se jih lahko izrablja tudi v prihodnosti.
- Planiranje in vodenje turističnega razvoja mora biti takšno, da se izogne resnim ekološkim in socio-kulturnim težavam regije.
- Splošna kvaliteta okolja turističnega področja naj je ohranjena in če je potrebno izboljšana.
- Nivo turističnega zadovoljstva mora biti ohranjen saj se s tem zagotovi privlačnost turistično namembnega kraja in zadrži tržni potencial.
- Od turizma morajo imeti koristi vsi člani družbe.

(http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/Tourism%20and%20LA21/la21_part1.pdf, 30. 08. 04)

Navadno je bilo do sedaj tako, da je turistični razvoj slonel na pobudah privatnega sektorja in lokalne avtoritete niso imele veliko izkušenj pri planiranju, razvoju in upravljanju turizma. Sedaj se to spreminja in osnovno nalogo za turistični razvoj ima prav lokalna skupnosti in to zaradi:

- Kompleksnosti turističnega sektorja, ki je povezan z ostalimi dobrinami in servisi, kjer je potrošnik pripeljan do izdelka.
- Turisti sami izbirajo in se odzivajo na turistične kraje in ne le na posamezne izdelke. Obiskovalčeva izkušnja je namreč sestavljena iz kompleksne sestave pričakovanj, transporta, informacij, nastanitev, zanimivosti, aktivnosti, lokalne infrastrukture, naravnega okolja, kulturne dediščine, lokalne populacije, varnost in drugih uslug.
- Nesorazmerna porazdelitev privatnega sektorja v turizmu, ki je večinoma sestavljena iz majhnih in mikro podjetij.
- Sprejeti je potrebno dejstvo, da zaradi potrebe trajnosti morajo biti javne avtoritete vpletene pri izvajanju nadzora nad turističnim razvojem in ga ne smemo preprosto prepustiti zakonom trga.
- Trend v smeri administrativne decentralizacije, poveča sposobnost lokalnih avtoritet, da posredujejo.

Po smernicah *Lokalne Agende 21*⁸ so lokalne skupnosti največkrat najbolj primerne organizacije za vzpostavljanje trajnostnega pristopa za turistični razvoj, za katerega zastavijo strategijo in jo uravnotežijo z interesi turističnih podjetij, turisti ter lokalnimi prebivalci. (http://www.uneptie.org/pc/tourism/ecotourism/wes_portfolio/about/wto.htm#sdtourism , 22. 12. 04: 7–8).

Kar pa je še najbolj pomembno, da razvoj trajnostnega turizma zahteva partnerstvo med interesenti lokalne turistične destinacije. To partnerstvo mora uporabiti oboje – tržne in netržne instrumente – za implementacijo skupne trajnostne vizije. Brez takega partnerstva, načelo trajnostnega razvoj postane zgolj konfliktni boj med industrijo, ki bo stremela k odzivanju na tržne sile ter javnim sektorjem, ki bo želel zaščititi javno dobro za naslednje generacije (<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/iclei.pdf>, 30. 08. 2004, ICLEI 1999: 9).

Koncept trajnosti je potrebno udejanjati na vseh ravneh prostorske organiziranosti – lokalni, regionalni, državni, globalni.

Praperjeva izpostavi idejo regionalne ravni kot najpomembnejšo v procesu trajnosti. Regionalna raven naj bi pomenila vmesno stopnjo, na kateri bi se vršila prevajanja pobud, ki prihajajo 'od zgoraj' in hkrati omogočala optimizacijo lokalnih pobud, ki velikokrat ne upoštevajo širšega teritorialnega vidika. S takega pogleda bi bila regija razvojna in planska enota. Regionalna ureditev predstavlja optimalno raven na kateri je možno preprečevati dislokacije ekonomskega, socialnega, okoljskega in prostorskega razvoja in zato tudi edina ustrezna enota za implementacijo zasnove trajnostnega razvoja (Praper 1997: 34).

Šele z regionalno ureditvijo lahko govorimo o ustrezni implemetaciji Agende 21. Kar zadeva trajnostni regionalni razvoj v Sloveniji, so zadeve za enkrat precej neugodne, saj je ena od pglavitnih predpostavk za njegovo »uprostorjenje« regionalna ureditev ali vsaj medobčinsko sodelovanje (Praper 1997: 41). Regionalna ureditev Slovenije je trenutno politično aktualna debata, predvsem pomembno je določiti ustrezne kriterije regionalizacije.

3.2.1 Trajnostni razvoj turizma v Sloveniji

Razvoj turizma v Sloveniji po letu 1987 še vrsto let ni imel ugodnih razvojnih okoliščin zaradi balkanskih vojn in stalnih nasprotovanj. Po večletnih težavah so se turistične organizacije počasi pričele prebijati na evropski nivo turistične ponudbe. Šele z letom 1995 lahko govorim o obnovljeni organiziranosti turističnih partnerjev. Slovenski turizem

⁸ **Local Agenda 21:** pristop, skozi katerega lokalna skupnost definira strategijo trajnostnega razvoja in akcijski program, ki mora biti uresničen in izveden. Local Agenda 21 je proces, s katerim se ustvari skupno vizijo za lokalni razvoj, ki je konsistenten z načelom trajnostnega razvoja.

si vedno bolj prizadeva za integralen in uravnotežen razvoj, za Slovenijo kot celoto. V zadnjih letih je slovenski turizem vsebinsko zelo napredoval in preživel prejšnji množični, cenen in sezonski turizem. Vse bolj se približuje turizmu, ki gradi na počitnikovanju v urejenih okoljih kot v tujini. Slovenija v splošnem napreduje z uveljavljanjem na tržišču Evropske unije, izpopolnjuje kakovost odnosa do naravnega in družbenega okolja, kar tujci že prepoznavajo kot našo konkurenčno prednost (Sirše v Lah 2004: 121,122).

Slovenija je namreč zelo bogata z naravnimi in kulturnimi privlačnostmi in na prvi pogled Slovenski turistični proizvod popolnoma ustreza sodobnim trendom. Vendar ob tej trditvi Mihaličeva opozarja, da nas ne sme zavesti slovensko 'zeleno naravno bogastvo'. Predvsem pomembno merilo turističnega razvoja je stopnja sprejemanja in vključevanja pojma trajnosti (Mihalič v Lah 2004: 117).

Slovenska okoljska politika se usklajuje z zakonodajo Evropske unije, saj so ji njene smernice okvir, kateremu se mora prilagoditi, skupaj s širšo javnostjo in ustreznimi strukturami gospodarskega in političnega okolja. Slovenija je vključena tudi v mrežo Natura 2000⁹, kar zajema evropske predpise o varovanju naravnih habitatov, flore in favne (Mihalič v Lah 2004: 116).

Mihaličeva piše, da je v Sloveniji že ustaljena tradicija varovanja narave in z vstopom v EU se pričakuje še dodaten naravovarstveni dvig standardov in ustrežnejši odnos ljudi in države do okolja. Vendar pri ocenjevanju uresničljivosti trajnostnega razvoja turizma v Sloveniji, v primerjavi s standardi in dosežki drugih evropskih konkurentov, Slovenija zaostaja. Slovenija se na nacionalni ravni sicer premika v smeri sonaravnega turističnega razvoja, a se v praksi ideja udejanja precej počasneje (Mihalič v Lah 2004: 117).

Slabost slovenskega turizma se opazi predvsem v neskladnem urejanju krajev v urbanem, prometnem, okoljskem, komunikacijskem in programskem pogledu. Ni zadostnega spoštovanja do naravnih vrednot, naravne znamenitosti in kulturne spomenike v večini primerov ni omogočeno opazovati na okolju prijazen način, ni prave povezave med turističnimi in kulturnimi programi itd. (Sirše v Lah 2004: 123).

Vseeno turizem v Sloveniji zaseda pomembno gospodarsko in prostorsko dejavnost, saj predstavlja desetino bruto državnega proizvoda. Večje odpiranje in zanimanje za Slovenijo s strani tujih obiskovalcev, bo najbrž vplivalo na še večji turistični zagon. Vendar ob tem ne smemo pozabiti na uveljavljanje naših posebnosti, vrednot in prednosti, saj ima Slovenija odlične razmere v različnih pogledih. Ne smemo dopustiti

⁹ **Natura 2000**: usklajen ključni element, ki prispeva k uveljavljanju principov trajnostnega razvoja, tako glede kakovosti naravnega okolja, kakor v pogledu varstva kulturne dediščine. Območja omrežja Natura 2000 obsegajo habitate vrst in habitatne tipe, ki so ogroženi na ravni EU (NPVO 2005: 34).

nekontrolirano gradnjo turističnih zmogljivosti in »se prodati, zase moramo ohraniti naravo in kulturo ter si zagotoviti vire za življenje« (Sirše v Lah 2004: 124).

3.3. Alternativni turizem

Termin 'alternativni turizem' je uporabljen kot sklop izrazov iz turistične literature, pravita Mader in Himmetoglu, kot so mehki turizem, ekoturizem, zeleni turizem, turizem z nizkim vplivom, naravni, nežni, napredni, odgovorni, primerni, trajnostni turizem itd. (Hunter in Green 1995: 80).

Alternativni turizem postane alternativa tradicionalnemu masovnemu turizmu, od katerega se skuša čim bolj oddaljiti. Poudarja prednosti kot so večja ozaveščenost in zavedanje okoljskih vplivov turizma, povpraševanje po novih turističnih izkušnjah, pozornost usmerjena k integraciji okoljevarstvenih idej ter politike ekonomskega razvoja in skrb turistične industrije za prihodnje tržne turistične trende (Hunter in Green 1995: 79).

Alternativni turizem, pravi Buttler (Hunter in Green 1995: 80), ima tipične karakteristike, kot je maloštevilčnost, večinoma razvit s strani domačih prebivalcev in obsega potovanje v relativno zakotna, nemotena naravna področja s ciljem občudovati, proučevati in uživati okolje divjih rastlin in živali ter kulturne podobe. Cilj je ohraniti okolje in dobro življenje lokalnih prebivalcev.

Alternativni turizem ponuja posebno vlogo v smislu manjšega števila aktivnosti, stranke želijo biti individualisti, nastanitev je malo in so lokalne narave in ne velike hotelske verige. Laarman in Durst (Hunter in Green 1995: 80–81) trdita, da je osnovna ideja takega turizma zdrava življenjska orientacija. Tudi vedno več turistov je moč opredeliti kot **alternativne turiste**, ki imajo posebne karakteristike:

- se izogibajo obhojenim potem,
- obiskujejo prostore na katere še ni prestopila človeška noga,
- iščejo avanturistični občutek,
- iščejo prostor, kjer bi pozabili civilizacijo vsaj za nekaj časa,
- iščejo stike z lokalnimi ljudmi,
- skušajo preživeti brez turistične infrastrukture,
- si pridobiti več informacij pred in med potovanjem,
- potujejo sami ali v manjših skupinah,
- so splošno dobro izobraženi,
- imajo nadpovprečni zaslužek,

- ostanejo za več dni kot bolj tradicionalni turisti (Hunter in Green 1995: 80–81).

Na kratko alternativnega turista lahko opišemo kot ta, ki *'ima dovolj sredstev, je izobražen, kulturno in okoljsko ozaveščen, je mobilen in ima očitno visok življenjski standard'* (Sirše 2004: 124).

Alternativni turizem torej lahko postane vitalni mehanizem za izobraževanje na področju okolja in zaščite ekoloških vrednot ter ustvarja nova delovna mesta in ekonomski razvoj.

Niso pa vsi optimistični glede ideje o alternativne turizmu, ki je bila sicer precej hitro sprejeta s strani turistične industrije, katerih motivi so prej drugi kot okoljevarstveni. V alternativnem turizmu se namreč skriva predvsem nova marketinška priložnost, ki želi ohraniti ali razviti tržni delež, kateremu nikakor ni vodilna ideja trajnostni razvoj in kvaliteta turističnega okolja. Zaradi takih novih turističnih nagibov obstaja bojazen, da se bo alternativni turizem razvil v marketinško strategijo za okrepitev turistične industrije na področjih, kjer je masovni turizem nesprejemljiv in je le kratkoročno možen (Hunter in Green 1995: 83).

Anita Pleumarom v svojem članku piše, da je ekoturizem, ki navzven nastopa kot trajnostni, naraven, okolju prijazen itd., temu pravo nasprotje in ga poimenuje 'ekoterizem'. Kritizira taktiko ekoturizma, ki se predstavlja predvsem pod etiketo trendovske turistične industrije. Gre namreč za krinko pravi, ki se predstavi pod besedno zvezo 'zeleni' turizem. Ta predstavlja predvsem potrošno in izkoriščevalsko naravo in se kaže kot opcija 'alternativnega življenjskega stila' srednjega razreda. Raznolike lokalne družbene in ekonomske aktivnosti so zamenjane z ekoturistično monokulturo, od katere domačini nimajo velike koristi. (<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/negative.html>, 19. 08. 04).

Torej turizem v naravnih prostorih – poimenovan kot 'eko – turizem' - je lahko glavni vir degradacije lokalnega ekološkega, ekonomskega in družbenega sistema. Vdor velikega števila tujcev, ki imajo visoko-potrošne navade, v lepih naravnih turističnih področjih s slabim upravljanjem z odpadki in infrastrukturo, lahko povzročijo nepopravljive spremembe naravnih področij (<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/iclei.pdf>, 30. 08. 2004, ICLEI 1999: 9). Alternativne oblike turizma so lahko uporabljene le kot sredstvo za podkrepitev na novih lokacijah, da bi tako ohranili turistični tok v ta prostor. Razvoj alternativnega turizma je lahko uspešen in trajnosten, le če je pozorno načrtovan sorazmerno z ekološkimi ocenami področja. Vendar Mount (Hunter in Green 1995: 84–85) meni, da želja turističnih operaterjev in samih turistov, da bi prodrli na nova področja pod etiketo alternativnega turizma, že samo dejstvo nasprotuje trajnostnemu razvoju.

» *Trajnostni turizem ni nov izraz za popularni blagi turizem. Vsak projekt blagega turizma še ni trajnosten, saj so pri blagem turizmu pogosto upoštevani le posamezni, največkrat ekološki vidiki*« (Dekleva v Pavliha 1993: 26).

V večini primerov gre za malo znanja in praktičnih rezultatov, ki bi pričali v prid alternativnemu turizmu. Na tej stopnji razvoja na kateri je alternativen turizem sedaj, ne pomeni nujno trajnostno prihodnost za turistično industrijo in zato lahko predstavlja tudi grožnjo občutljivemu okolju. Dokler ne bo resnih dokazov, da je alternativni turizem res lahko trajnostno zastavljen, je potrebna velika pozornost pri obravnavi turističnega razvoja. Če je trajnostni razvoj dojet kot končni cilj, alternativni turizem predstavlja le zbir aktivnosti, ki lahko definirajo smer proti cilju (Hunter in Green 1995: 85–86).

4. TURIZEM IN REKA SOČA

Empirični del naloge temelji na kvalitativni analizi devetih poglobljenih intervjujev. Z intervjuji sem zajela štiri sklope ljudi, ki so na različne načine povezani z turistično dejavnostjo na zgornji Soči:

1. kajakaš domačin (Sogovornik 1 – S1)
2. predstavniki gospodarske dejavnosti na Soči: predstavnik lokalnega športnega podjetja: Soča rafting d. o. o. (Sogovornik 2 – S2) in madžarski predstavnik : InterRaft (Sogovornik 3 – S3)
3. ključni akterji pri oblikovanju turizma na bovškem in tolminskem: Občina Bovec (Sogovornik 4 – S4) in LTO Bovec (Lokalna turistična organizacija) (Sogovornik 5 – S5) ter LTO Sotočje (Sogovornik 6 – S6).
4. institucije, ki so na različnih področjih povezane z reko Sočo: OIKOS, svetovanje za razvoj d. o. o. (Sogovornik 7 – S7); ARSO (Agencija za okolje in prostor) Nova Gorica (Sogovornik 8 – S8) ter Ribiška družina Tolmin (Sogovornik 9 – S9).

Intervjuje sem opravljala od septembra do decembra leta 2004, s pomočjo delno strukturiranega vprašalnika, ki sem ga prilagajala različnim intervjuvancev. Med opravljanjem intervjujev nisem imela večjih tehničnih težav, intervjuvanci so mi jasno odgovarjali na vprašanja. Z vsemi devetimi izprašanimi sem enkrat opravila globinski intervju in ob analizi intervjujev, le nekaterim še dodatno zastavila krajša vprašanja. Intervjuji so vsebinsko precej široki, vendar so v diplomski nalogi predstavljena le mnenja glede osnovne problematike.

4.1. Splošni opis Bovške, reke Soče in turizma

Občina Bovec leži na skrajnem severozahodnem delu Slovenije in meri 367 km². Celotno Zgornje Posočje sodi med gospodarsko manj razvite predele Slovenije, hkrati pa se lahko ponaša z izjemnim naravnim bogastvom alpskega sveta, reke Soče in njenih številnih pritokov. V svojem zgornjem toku, od izvira pod Vršičem, tvori modrozeleno Sočo številnih soteske in korita, tako ustvarja edinstven ekosistem, ki je od leta 1971 zavarovan kot naravni spomenik. Glede na količino vode je ena najbolj vodnatih rek v Sloveniji in po nalivih lahko naraste v velik hudournik. vzdolž njenega rečnega toka se izmenjujejo soteske ali korita, med njimi najbolj znana Velika in Mala korita pri vasi Soča, korita pri Kršovcu ter Srpeniška, Trnovska in Kobariška soteska. V koritih, pred vstopom v Bovško kotlino je Soča široka le meter, nižje pri Čezsoči pa se razliva po prodiščih pol kilometra široko. Prav ta široki odsek reke, ki predstavlja 10 % od celotnega zgornjega dela reke, je najbolj zanimiv za rekreacijsko izrabo ([http://www.bovec.si/view.asp?l=2&m=\[2\]\[72\]\[104\]&n=104&p=content](http://www.bovec.si/view.asp?l=2&m=[2][72][104]&n=104&p=content), 20. 06. 05).

Soča se ponaša tudi z visokimi slapovi, kot so Boka, Brinta in Gregorčičev slap, in jamami, ki niso urejene za množične obiske. Bregove reke bogati raznolika vegetacija, ki je posledica visokogorskega in milejšega sredozemskega podnebja.

Visokogorje in zgornji del doline (prvih 20 kilometrov) sta v Triglavskem narodnem parku, ostali del reke do Tolmina je bil predlagan za naravni park, sicer pa je celotno območje Zgornjega Posočja zaščiteno z Alpsko konvencijo. Soča spada med najlepše in najbolj ohranjene alpske reke, saj v svojem zgornjem toku še ni onesnažena. Naravno bogastvo je torej potencial za oblikovanje sprejemljivega regionalnega razvoja (<http://www.kobarid.si/Narava/NaravneZnamenitosti.html>, 22.12.04).

4.1.1 Zakonska podlaga upravljanja z reko Sočo

Že leta '95 se opaža porast raftinga, kajakaštva, kolesarjenja, jadralnega letenja in dejavnosti na Letališču Bovec. Predvsem pomembno je poudariti, da v Strategiji '95 piše, da se poletnorekreativne aktivnosti odvijajo v naravnem okolju, kjer se pojavlja že začasna zasičenost v višku sezone in prihaja tudi že do ekoloških škod ter padanja kvalitete storitev (Strategija razvoja turizma Občine Bovec 1995: 10).

Poleg popularizacije rekreativnih športov na reki Soči se je pojavil še problem konflikta interesov med ribiči ter raftarji. Pojavljale so se tudi pritožbe glede kršenja lastninskih pravic,

saj so bila vstopna mesta za množico raftarjev in kajakašev do reke Soče, navadno privatna ozemlja in pojavil se je tudi problem onesnaževanja.

Od leta 1976 velja zakon, ki določa zavarovanje območja za reko Sočo s pritoki, ki ga je sprejela Skupščina Socialistične Republike Slovenije (Zakon o določitvi zavarovanega območja za reko Sočo s pritoki, Ur. l. SRS, št.7-17. III. 1976). Namen tega zakona je zavarovati območja za reko Sočo s pritoki, da se zavaruje voda in poglobitve značilnosti vodnega režima ter tako ohranijo biološke lastnosti voda in naravno okolje na tem področju.

Zakon še iz države SFRJ, ki je takrat urejal plovbo po notranjih vodah s predpisi o varnosti in nadzoru plovbe je veljal iz leta 1998 (Zakon o varnosti pomorske in notranje plovbe Ur. l. SRS, št.17 – 11. V. 1998, Ljubljana). Ta zakon kajakaštva in raftanja sploh ni omenjal. 18. maja leta 1993 je bil zato na tolminski občini sprejet Odlok o ureditvi športne plovbe na vodotokih (Uradno glasilo občine Ajdovščine, Gorice in Tolmina, Odlok o uredbi športne plovbe na vodotokih v Občini Tolmin, N. Gorica, 1993). Ta odlok razglasi nekatere odseke reke Soče za neplovne in omeji plovbo na vstopna mesta za uporabnike plovil in ribičem ter z uredbo o parkirnem režimu omeji parkiranje avtomobilov le na nekatera vstopna mesta. Odlok tudi časovno omeji športno plovbo po reki, kar dopušča nemoten ribolov in preprečuje, da bi prišlo do nesreč pri plovbi v nočnih urah.

V sklopu projekta PHARE, pod vodstvom ministrstva za okolje in prostor, z namenom ureditve rekreacije na reki Soči, sta organizacija OIKOS d. o. o. in BDB associates pripravili pravno podlago za zakon. Ministrstvo za okolje in prostor je sprejelo leta 1998 odredbo o začasni razglasitvi reke Soče s pritoki za naravno znamenitost (Odredba o začasni razglasitvi reke Soče s pritoki za naravno znamenitost Ur. l. RS, št. 45, Ljubljana 1998), ki naj bi bila tudi podlaga za urejanje zadev na bregu reke Soče.

Na tej zakonski osnovi so se Občina Bovec, Kobarid in Tolmin namenile sprejeti skupen program upravljanja z reko Sočo. Leta 1998 je bil v Bovcu potres in Občini Bovec ni uspelo sprejeti skupnega odloka, ki bi urejal stanje na Soči v vseh treh občinah. Julija 1999 pa tudi Občina Bovec sprejme Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo po reki Soči (Odlok o varovanju 2000, št.342-01), zaradi določenih pripomb in popravkov pa odlok v končni obliki zaživi leta 2000.

Kasneje, leta 2002 je bil sprejet nov zakon – Zakon o plovbi po celinskih vodah (ZPCV: Uradni list RS – št. 001–22–34/02, Ljubljana 2. april 2002), ki pa celotno razmerje spreobrne. Vse večje reke v Sloveniji so bile namreč javna dobrina in med njimi tudi reka Soča, ki je bila v lasti države. Torej je bilo le državi dovoljeno, da upravlja z reko in ne lokalna skupnost. Novi zakon ZPCV (2002) pa odgovornost in pristojnosti nad reko Sočo prenese od

države na občine, čemur nasprotujejo vsi župani Zgornjega Posočja (http://www.radiokobarid.si/news/news_archive_show.php?file=arhiv/n_00451.txt, 24.07.2004).

4.1.2 Strategija razvoja turizma Občine Bovec (2005)

V pripravljanih je nova Strategija razvoja turizma za Občino Bovec, ki zajema jasno vizijo, cilje in akcijske plane za dvig turističnega nivoja na Bovškem:

»Bovško bo (p)ostalo pristna turistična destinacija Julijskih Alp, s pestro, njej lastno ponudbo doživetij najbolj pristne narave, domačnosti in dobrega počutja geografsko blizu, v smislu doživetij in dožemanja ponudbe pa 'proč od ponorelega sveta' v vseh letnih časih. Destinacija bo v prvi vrsti omogočala podjetniško udejstvovanje in kvaliteto življenja domačinom ter privlačne možnosti za izbrane investitorje. Razvoj bo sledil načelom trajnosti in ekološke sprejemljivosti, ponudba pa bo razpoznavna predvsem po individualnem pristopu do gosta, pristni gostoljubnosti in kvaliteti storitev, naravnem udobju, povezanosti s pasivnimi in aktivnimi pristne alpske narave ...« (Strategija 2005: 66).

Razvojne cilje ocenjujem kot pozitiven in nujen proces, saj se mora turistična ponudba prilagoditi novim turističnim trendom. *»Sodobne programske usmeritve nudijo programe odkrivanja in varovanja narave, dobrega počutja (wellnessa), zabave, športno rekreativnih aktivnosti in etnoloških vrednot« (Sirše v Lah 2004: 123).* Bovška destinacija je že pridobila sinonim športno rekreativnega oddiha v neokrnjeni naravi in cilj je še dodatno spodbuditi turizem z **dvigom kakovosti storitev obstoječih nastanitvenih kapacitet** in njihovo dopolnitev s **programsko ponudbo dogajanj in aktivnosti** (wellness, sprostitve, zabava, poslovni dogodki ...), kar bo zagotavljalo celoletni turistični obisk destinacije (povzeto po Strategija razvoja turizma na Bovškem 2005).

Vendar še pred dejanskim 'uprstorjenjem' razvojnih projektov in smernic, je bistvena presoja okoljskih učinkov vseh politik za uravnotežen prostorski in družbeni razvoj, ki bo zagotavljal učinkovito in trajnostno rabo virov in ne le hitrih in kratkoročnih rešitev. Saj je trajnostna – trdna in uravnotežena – prostorska struktura pomemben dejavnik konkurenčne prednosti.

V strategiji razvoja Bovške (2005) se aktivni turizem z upoštevanjem trajnostnega razvoja dojema z vzpostavljanjem in ohranjanjem konkurenčne ponudbe vrhunske kakovosti, vzdrževanjem kulturnih, zgodovinskih ter etnoloških značilnosti, oblikovanjem usklajene turistične ponudbe, s konstruktivnim sodelovanjem med partnerji, varovanjem okolja, razvijanjem ustrezne turistične podobe in o tem imeti zadovoljne gostitelje in goste.

Načelo trajnosti menijo doseči s stalno in učinkovitejšo komunikacijo med subjekti turistične dejavnosti, kar bi spodbudilo upoštevanje različnih mnenj in načrtov ekonomske, okoljske in

socialne razvojne politike destinacije (povzeto po Strategija razvoja turizma na Bovškem 2005).

Za bovško regijo postaja turizem najpomembnejša in edina perspektiva gospodarskega razvoja in napredka. Neposredno od turizma na Bovškem živi manj kot 20 % ljudi, vzroki za okrnjen turistični razvoj so različni.

Ključni problemi za aktivnejši razvoj turizma na Bovškem (SWOT analiza – Strategija razvoja turizma Občine Bovec 2005):

- komunikacijski problemi zaradi slabo razvite kulture dialoga (problemi ob zagotavljanju ponudbe, preskromno in razdrobljeno tržno komuniciranje, neizkoriščena možnost sodelovanja),
- ni podjetniške filozofije – premalo izoblikovanih turističnih produktov in ekonomskih učinkov turizma (nizka zasedenost turističnih kapacitet, velika sezonskost turističnega obiska destinacije itd.),
- slabe demografske razmere (ni ustrezne stimulacije za motiviranje kadra v turizmu; področje ne razpolaga z zadostnimi človeškimi viri za intenziven razvoj, staranje prebivalstva, praznenje perifernih delov itd.),
- siva ekonomija,
- zastarela nastanitvena in cestna infrastruktura,
- pomanjkanje programske infrastrukture,
- pogoste naravne nesreče,
- negativen odnos domačinov do tujih agencij (predvsem do Madžarskih agencij na Soči),
- strah pred investitorji,
- odsotnost investitorjev in strateških partnerjev,
- slaba organizacija osnovnih storitev, ki so pomembni tudi za turizem (npr. zdravstvo, vrste v trgovinah itd.).

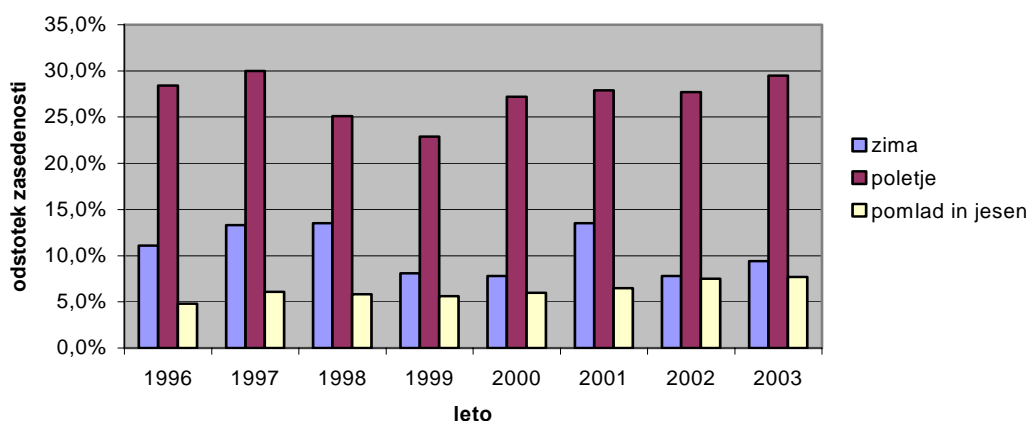
Največje nevarnosti in grožnje za razvoj turizma na Bovškem:

- nadaljevanje nesoglasij in nesodelovanja med domačimi ponudniki,
- zavračanje tujega kapitala in razvojnih možnosti zaradi strahu pred konkurenco,
- neupoštevanje sprejetih strateških in prostorskih dokumentov na področju destinacije,
- preintenziven razvoj nastanitvene infrastrukture (prevelika pozidanost destinacije v nesoglasju z ekologijo),

- da 'strategija razvoja' ostane samo nov dokument za arhiv,
- stihijski razvoj turizma,
- zasičenost Soče (aktivnosti, koordinacija),
- neupoštevanje ambicij domačinov in lokalnih ponudnikov,
- negativen odnos domačinov do razvoja turizma,

Vezanost turizma na izključno naravne danosti vpliva na pojav sezonskega turizma.

Graf 1: Gibanje zasedenosti turističnih kapacitet po sezonah v občini Bovec

(Vir: Hosting d. o. o. za LTO Bovec: Strategija razvoja turizma na Bovškem 2005)

Bovško ima ogromen potencial za intenzivnejši razvoj športno rekreacijske ponudbe. Zadnjih par let se v bovški turistični ponudbi kaže kot največji potencial športna rekreacija, ki se trenutno intenzivneje odvija poleti na Soči (rafting). V novi strategiji se predvsem poudarja tudi potreba po večjem vlaganju v zimsko športno infrastrukturo in ponovno oživitev zimske sezone, kar menijo storiti s pomočjo novih investitorjev.

Vendar je prav tu smiselno opomniti, da nas pri planiranju razvojnih posegov, ne sme zavesti samo možnost gradnje novih turističnih zmogljivosti, še pred tem je potrebno izboljšati poslovanje in ob tem nujno preudarno uveljavljati naše posebnosti, vrednote in prednosti (Sirše v Lah 2004: 125). Tovrstne nevarnosti se moramo zavedati ob sprejemanju tujega kapitala, ki po tržni logiki ne razume, niti naše upravičene skrbi za okolje niti značilne domačnosti posebnosti bovške izvirne ponudbe.

4.1.3 Turizem in Bovčani

»Turizem ni izdaja treh prospektov na leto in potem da pozabiš na vse ostalo. Turizem se začne pri ljudeh. In če so ljudje med sabo skregani in ljudje med sabo ne sodelujejo, folk enkrat pride in se ne vrne. Vrne se le, če mu je okolje in dejansko narava res zelo všeč « (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04).

Bovška destinacija ni dosegla intenzivnega turističnega obiska kot ostale destinacije v Julijskih Alpah in po mnenju mnogih, Bovec še nima tradicije turističnega kraja. Kot eden glavnih problemov, za neaktiven razvoj turizma na Bovškem, se izpostavlja slabe demografske razmere. Bovško področje je namreč precej redko naseljeno in primanjkuje človeških virov za intenzivnejši turistični razvoj.

Občina Bovec ima 3.138 prebivalcev, delovno aktivnih je 1.111, od tega jih je največ zaposlenih v podjetjih. V Bovcu se kaže turizem kot edina razvojna perspektiva in za intenzivnejši turistični razvoj, bi bilo potrebno na Bovško delovno silo dodatno 'uvažati'.

Kar še dodatno ovira razvoj višje turistične kulture, je pomanjkanje interesa udeleževanja in podpore turističnemu razvoju. Turizem trenutno ni poglavitna panoga preživetja in zaslužka za večino prebivalstva, kar je tudi deloma vzrok, da se Bovčani aktivneje ne vključujejo v razvoj turizma. (povzeto po Strategiji razvoja turizma na bovškem, 2005).

»Normalno pa – turizem smo ljudje in tu mora biti cela populacija za to in razmišljat - da tisti turist, ki pride v Bovec – pride sm, da se ima fajn. In ta turist dodaja neko vrednost Bovcu in pušča denar tu, od katerega živijo lokalni ljudje in lokalne firme. Ne pa, da gleda samo na to, kako ga ta turist obremenjuje« (S2, Soča rafting d.o.o., Bovec: 27. 11. 04).

Predstavnik LTO-ja Bovec pove, da je večina turističnih delavcev kadrovsko ali strokovno slabih. Turizem v Bovcu nastopa bolj kot dopolnilna dejavnost. Le okoli 150 ljudi je v Bovcu finančno direktno odvisnih od turizma.

Vendar zelo pomembno se mu zdi, da se da domačinu možnost in se ga ne zapostavlja.

Predstavnik Občine Bovec poudari, da se izvajajo na bovškem seminarji in izobraževanja za turizem, vendar so odzivi zelo slabi. Sam pravi, da Bovec še ni zaživel in je še vedno v vmesni fazi.

Ker je socialni faktor v turizmu zelo pomemben, so v novi strategiji razvoja bovške predvideli ukrepe, s katerimi bi utegnili dvigniti zanimanje ljudi za aktivnejše sodelovanje pri razvoju turizma.

Želja je doseči *»vzpostavitev zavedanja o pomembnosti in možnosti pozitivnega vpliva domačinov na razvoj in uspešnost turistične dejavnosti na Bovškem, povečanje zaposlovanja*

znotraj turistične panoge in predstaviti turistično dejavnost kot poslovno priložnost za prebivalce tega območja» (Strategija razvoja turizma na Bovškem, 2005: 26).

Aktivni projekti za uresničitev želja so: organizacija izobraževanj s področja komuniciranja, projektnege vodenja in učinkovitega medsebojnega sodelovanja, vzpodbujanje mladih za delo v turizmu, usposabljanja za potrebe dviga kvalitete turistične ponudbe in pristopa do gosta, delavnice in tečaji, boljše informiranje in aktivnejše vključevanje prebivalcev k sodelovanju oblikovanja turizma na Bovškem itd. (povzeto po Strategiji razvoja turizma na Bovškem, 2005). Sirše ugotavlja, da je izobraževanje in ozaveščanje ljudi s kančkom patriotizma in optimizma zelo pomembno dopolnilo h kakovostnemu turizmu. Bistveno za uspeh je, da turizem postane način življenja, za kar je potrebna celovita, programska in kakovostno usklajena turistična ponudba z okoljem, v katerem vlada sinergija narave, ekonomije in prebivalcev (Sirše v Lah 2004: 123).

V novi strategiji poudarjajo, da je za hitrejši turistični razvoj potreben hiter preskok v miselnosti domačinov, v smislu večje odprtosti destinacije. Predvsem pa premagati strahove in dvome o tujih vlagateljih, posrednikih in izvajalcih ponudbe. (Strategija razvoja turizma na Bovškem 2005: 26).

4.2. Turistična športna dejavnost na Soči

V turistični razvojni strategiji Bovške (1995) se poletno sezono opredeli kot pestro ponudbo storitev zlasti za turistični produkt *'rekreacija in šport'*. Rafting je postal glavni turistični produkt, zaradi katerega so ljudje obiskovali Bovec, kar pomeni tudi dvig poletne turistične sezone v Bovcu.

Turistični rafting na Soči na odseku Boka–Trnovo (10 km) je v Strategiji (1995) opisan kot: *»Doživetje reke Soče v družbi prijateljev, varno, z malo napora in veliko užitkov. Sprostitev in doživetja, ki reki ne prizadenejo škode, na način in v obsegu, ki ne dopušča množičnosti«* (Strategija razvoja turizma Občine Bovec 1995: 37).

Lepote Soče so prvi odkrili ribiči, ki so se podali v lov za endemično soško postrvijo. Kasneje se pojavi individualna uporaba Soče v užitek ljubiteljev adrenalina, ki se poigravajo s soškimi brzicami in so bili v večini domači kajakaši. Na Soči so klubi, npr. Soške elektrarne, urili svoje mlade kajakaše in tudi Nemci so vodili na Sočo svoje športne tabore. Tujci so že pred desetletjem Sočo izkoriščali s turistično komercialno dejavnostjo.

Vedno več kajakašev je prihajalo na Sočo, kar je posledično povzročilo urejanje 'kajakaških kampov' ob vodi ter gostiln, kar je mnogim domačinom pomagalo pri preživetju in še danes jim nudi velik zaslužek.

Mejnik popularizacije 'adrenalinske' dejavnosti na Soči, če jo tako poimenujemo, se postavi s svetovnim prvenstvom, leta 1991. Prične se vidnejši razvoj raftinga, ki v nekaj letih doživi velik razvoj (15.000 prevoženih turistov v letu 1994) (OIKOS 1996–1997: 4).

Takšen razvoj ni mogel ostati brez negativnih posledic na okolje. Turistični razvoj je bil namreč bolj nenačrten, zato so se ob naraščanju števila obiskovalcev kmalu pojavili prvi problemi in nevarnost za stihijski turistični razvoj na reki. Nered in nezadovoljstvo ob opravljanju turistične dejavnosti na reki Soči, še kar ostaja in se mogoče celo stopnjuje, kljub sprejeti novi zakonodaji ter Občinskem odloku.

Pogledi za ureditev plovnega režima so zelo različni. Večina intervjuvanih meni, da je stanje problematično, predvsem menijo, da je problematična gospodarska dejavnost na Soči.

»Da, stanje je problematično. Predvsem manjka organ ali institucija, ki bi konkretne predloge tudi v praksi udejanjila. Najprej pa je potrebno zadeve urediti na pravni ravni – ustrezen zakon, podelitev koncesij ter ustreznih tečajev za podeljevanje licenc vodnikom za reševalca iz divje vode. Očitno gre za turistično lobistično ozadje, kar zadevam ne pusti, da se uredijo« (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Na drugi strani pa župan Občine Bovec meni, da stanje ni problematično, saj je bil režim na Soči z Občinskim odlokom usklajen z ribiči in do sedaj ni bilo večjih pripomb. Režim je torej vzpostavljen, pravi. Sicer dopušča široko možnosti uporabe, kar pa bi se dalo po njegovem mnenju poostrižiti z boljšim nadzorom in zagotoviti, da se ga spoštuje. Stanje, po njegovem mnenju ni optimalno, vendar se mu ne zdi slabo. Če pa kdo vidi težave in rešitve nanje jim bo z veseljem prisluhnil. (S4, Občina Bovec; Bovec: 25. 11. 04).

4.2.1 Tuja rafting podjetja

Poleg socialne in okoljske komponente ima pomembno vlogo, pri obravnavi trajnostnega razvoja, tudi ekonomska komponenta. Saj je le z ustrežno sinergijo socialne, okoljske in ekonomske politike, mogoče zagotoviti ustrezno 'uprstorjanje' trajnosti.

V primeru reke Soče je predvsem gospodarska turistična dejavnost in različni pogledi za njeno ureditev in nadaljnji turistični razvoj, temeljni vzrok lokalnih trenj, kar posredno zaustavlja sodelovanja pri iskanju trajnostnih rešitev.

Vse večji vdor tujih športnih podjetij na Sočo povzroča nasprotovanja in nejevoljo lokalnih turističnih podjetij (glej Priloga D, fotografija 8).

»Torej ta podjetja (Madžarska) prvič ne spoštujejo države in drugič tudi Občine ne, še manj pa nas, kot lokalne izvajalce. To jaz zdaj ne govorim, da so vsi slabi, ampak oni so prišli sm po nekih 'mutnih' razmerah in pač očitno jim dopade ta 'divji zahod'. In izvajajo pač to dokler bo šlo, bo šlo in ko ne bo več šlo bodo 'zapokali kufre' in odšli domov« (S2, Soča rafting, Bovec: 27. 11. 04).

Ustanavlja se vedno več rafting podjetij na bovškem, ki svojo dejavnost opravljajo bolj ali manj zakonito. Ko sem intervjuvance povprašala o natančni številki podjetij, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo, so bile številke zelo različne in vse le bolj približne.

Na Tolminskem deluje eno rafting podjetje, na Kobariškem dve, na Bovškem pa jih je prek deset (glej Priloga B, fotogr.3). Predstavnik enega od lokalnih rafting podjetij pove, da je trenutno osem lokalnih podjetij in približno petnajst madžarskih rafting podjetij. Od vseh delujočih madžarskih podjetij so le štiri registrirana in ustanovljena podjetja. In prav od tod izvirajo glavne težave in neurejene ekonomske razmere.

Sogovornik iz Soče rafting d. o. o. zatrjuje, da se ravno iz teh vzrokov njihovega turističnega produkta – raftinga – ne da zastaviti na dolgi rok. Sam meni, da se morajo zadeve nujno kmalu urediti in ustvariti takšni delavni pogoji, da se bodo lahko razvijala le resna rafting podjetja s kvalitetno ponudbo in dolgoročnimi načrti.

»Urejene razmere vedno privabljajo turiste. Ker enkrat, ko so razmere urejene, so tu firme, ki imajo dolgoročno zagotovljene posle in dolgoročno tudi stvar tržijo in ne mi, ker ne moremo tržiti, ne moremo reklamirati vsako leto, ker moramo čim manj vložiti v to, saj ne vemo, koliko podjetij se bo drugo leto še odprlo!« (S2, Soča rafting d.o.o, Bovec: 27.11.04)

Sogovornik 2 (Soča rafting d. o. o.) govori tudi o 'sivi konkurenci':

»Soča rafting izvaja dejavnost in na leto opravi od 20 –25 milijonov sit prihodkov. Za te prihodke plača DDV, poleg tega plača še davek od dobička itd. Konkurenčne firme – recimo te madžarske firme - ki prepeljejo pol ali več kot pol turistov kot mi, pa imajo prikazan 400.000 ali milijon tolarjev prihodkov. Tako da dejansko te firme delajo na črno, poleg tega ne plačujejo nobenih pristojbin, nimajo zaposlenih ljudi oziroma ti ljudje delajo na črno! Ne plačujejo davkov in tako naprej in tako naprej. To je nekako neurejeno gospodarsko okolje in poleg tega te firme nam predstavljajo konkurenco seveda, ker na istem teritoriju opravljajo isto dejavnost, kot jo opravljamo mi« (S2, Soča rafting d. o. o, Bovec: 27. 11. 04).

Predstavnik madžarskega rafting podjetja je razložil, da je svojo dejavnost na reki začel "na črno" kot vsa ostala madžarska podjetja. Kasneje je zaradi pritiska lokalnih rafting podjetij svojo dejavnost registriral v Sloveniji in sedaj posluje na Soči že tri leta.

Madžarski sogovornik pravi, da večino davkov plača na Madžarskem, nekaj pa tudi v Sloveniji. Na Madžarskem imajo veliko športno podjetje v sklopu katerega poslujejo v Sloveniji in imajo svojega managerja, ki je zadolžen za turistično športno dejavnost posebej v Sloveniji. Poslujejo tudi na Bledu, kjer prek njihovega podjetja madžarski turisti dopustujejo

na Bledu. Vendar pravi, da imajo na Gorenjskem precej težav z opravljanjem dejavnosti, saj jim lokalna podjetja prostega raftanja in canyoninga ne dovoljujejo (S3, InterRaft, Čezsoča: 04. 09. 2004).

Ko sem povprašala o *delu na črno* na Soči predstavnika LTO-ja Bovec, meni, da je zagotovo nekaj tega, vendar tako pri domačih kot pri tujih podjetjih: »*Oboji so isti!*« Vendar pravi, da so za to pristojne inšpekcije in občina sama pri tem nima nič.

Sogovornik iz LTO-ja Sotočje je drugačnega mnenja: »*To bi uredili s podelitvijo koncesij in ne toliko inšpekcijske službe. V Bovcu je Madžarom namreč s prodajo dovolilnice, dovoljena plovba po reki. In to, da jim pustimo, da se neomejeno širijo, je pa čisto naš problem in ne problem inšpekcije*« (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Tujec lahko zelo enostavno in brez težav ustanovi svoje podjetje v Sloveniji, saj pravi predstavnik LTO-ja Bovec, da *Zakon o gospodarskih družbah* to dovoljuje in to se celo stimulira. Ne moremo več govoriti: »*Slovenska rafting podjetja da, tuja ne! Tega ni več!*« Razmere z madžarskimi podjetji se mu še ne zdijo tako problematične, saj madžari večinoma poslujejo le z madžarskimi turisti, ki jih pripeljejo iz Budimpešte na Sočo. Stanje bo kritično šele takrat, ko bodo madžarska podjetja odprla svoje poslovalnice v centru Bovca, zaposlili lokalne vodiče in tržili tudi slovenske turiste (S5, LTO Bovec; Bovec: 22.11.2004).

Tudi predstavnik LTO Sotočja meni, da smo v EU, kjer gre za prost pretok blaga, ljudi in sredstev in tega ni mogoče preprečiti. Zagovarja pa dejstvo, da morajo imeti ob enakih pogojih domači še vedno prednost pred tujci, saj se je potrebno boriti najprej za lastne ljudi. Meni, da obstajajo vsebinski načini, s katerimi lahko damo domačinom prednost (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Predstavnik Ribiške družine je enakega mnenja, da je potrebno podeliti koncesijo za opravljanje športne turistične dejavnosti lokalnim podjetjem. Saj edino oni svoje okolje poznajo imajo znanje o njem, ga spoštujejo in ga dojemajo bolj čustveno (S9, Ribiška družina Tolmin, Most na Soči: 24. 11. 2004).

Predstavnik LTO-ja Bovec razloži drugačno videnje do tujcev, predvsem Madžarov v Bovcu, ki se ukvarjajo z raftingom na Soči. V madžarski trg se je z njihove strani vlagalo zelo malo. Od leta 1998 do leta 2000 pa so Madžarski turisti napolnili krepko čez 10.000 nočitev. S strogo omejitvijo režima na Soči, bi lahko rešili zaplete, a hkrati povzročili padec obiska madžarskih turistov, od katerih imajo gostilničarji in drugi turistični delavci veliko zaslužka. Zato meni, da je pri takih stvareh potrebno veliko previdnosti in nobena hitra omejitev ni rešitev (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04).

Predstavniki Soče rafting pa pove, da je bilo njihovo rafting podjetje eno prvih, ki je že leta '96 na Madžarskem reklamiralo aktivni oddih na reki Soči, za kar občina niti ne ve. V preteklih letih so v podjetju Soča rafting predstavljali madžarski gosti drugo mesto, glede na obisk tujih gostov. Sedaj je število obiska madžarskih gostov pri lokalnih podjetjih padlo na minimum, saj madžarska podjetja, ki samostojno delujejo na Soči, prevzamejo večino madžarskih gostov.

»Jaz sam nimam nič proti madžarskim gostom in sem celo za to, da se podeli eno koncesijo madžarskemu izvajalcu in to tistemu, ki je najbolj resno in najbolj kvalitetno in tisto, ki ima najbolj urejene zadeve. In v končni fazi, če ne bo nobena madžarska firma dobila koncesije, tu ne bomo nobenih zapornic postavili. Mi bomo šli na Madžarsko, tako kot smo že šli in promovirali zadevo naprej. Tu sploh ne vidim problema, tu izvajalec bo pač drug in ljudje bodo hodili prav tako, ker njih zanima ponudba, ambient in Bovec kot sam turistični kraj, ne pa to, kdo bo izvajal in kdo ne bo« (S2, Soča rafting d. o. o., Bovec: 27. 11. 04).

»Vsakršna omejitev in prepoved opravljanja gospodarske dejavnosti za 'tujce', bi bila v nasprotju z načeli naše ustave in zakonodaje EU. Vendar mora Slovenija vsekakor najprej poskrbeti za svoje prebivalce in jim dajati prednost in jim omogočiti zaslužek. To počnejo vse močnejše evropske države in Slovenija pri teh stvareh ne sme biti naivna!

V tem primeru so potrebne formalne uredbe na osnovi uskladitve mnenj za gospodarsko dejavnost« (S8, ARSO, Nova Gorica: 27. 12. 04).

4.2.2 Množični turizem in preobremenjenost Soče

Večina izprašanih meni, da raftanje po Soči kot turistična ponudba še vedno doživlja trend naraščanja. V vrhuncu sezone – med vikendi v koncu julija in začetek avgusta, ko je navadno vodostaj Soče zelo nizek – pride velikokrat do natrpanosti z rafti, mini rafti, kajaki itd. na odseku reke namenjenemu plovbi (glej Priloga A, fotogr.2 in priloga B, fotogr. 4) ter gneče na parkiriščih vstopno/izstopnih mest (glej Priloga C, fotogr. 6).

Kljub temu pa večina intervjuvanih meni, da ne gre za množični turizem in preobremenjenost reke Soče.

Sogovornik 6 (LTO Sotočje) pojav natrpanosti v vrhuncu sezone, razlaga kot *'neorganiziran režim plovbe, ki se le kaže kot množičen'*. Že sama ureditev urnika spustov med podjetji, bi omogočala del uredite plovnega režima in s tem deloma razbremenitev reke v tem času (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Pojav množičnosti, pravi sogovornik 2 (Soča rafting d. o. o.), je precej bolj očit in v soteski Sušec kot rafting na Soči. Problem vidijo predvsem v tem, ker se soteskanje v Sušču izvaja brez kakršnihkoli omejitev.

»Canyoning – prodaja vsak, ne gleda na to, ali je usposobljen ali ni, ali ima firmo ali je nima, ali ima klub ali ga nima ...vsak lahko to dela – ni nobenih omejitev! In to je ta kaos« (S2, Soča rafting d. o. o., Bovec: 27.11.04).

Mnenje predstavnika Občine Bovec je, da je urejanje natrpanosti na Soči stvar ponudnika in ne občine. Ponudnik je namreč tisti, ki propagira rafting in če je vodostaj prenizek mora o tem turiste obvestiti:

»Ker jim ne more ponuditi tistega, za kar jim zaračuna in za tisto, kar pričakujejo. To je njihova moralna odgovornost, kdaj koga peljejo in za kakšno ceno, glede na to, da so dnevno na vodi v avgustu. Saj zato bi takrat morali imeti alternative in propagirati več kajaka, ki pa nima tako direktnega vpliva na vodostaj« (S4, Občina Bovec, Bovec: 25. 11. 04).

Sogovornik iz Soče rafting d. o. o. pravi, da njihovo podjetje prodaja 'doživetje' in ne ekstremni ali adrenalinski šport. Do ljudi so odkriti in turiste obvestijo, kakšno doživetje pričakovati na reki v določenem letnem času, kdaj je rafting bolj ali manj zanimiv (S2, Soča rafting d. o. o., Bovec: 27. 11. 04).

Na drugi strani, pa nekateri intervjuvanci menijo, da je, na in ob Soči, preveč ljudi in podjetij, ki opravljajo to dejavnost na 10 km dolgem odseku. Po mnenju predstavnika OIKOS-a, v primeru reke Soče ni bistveno vprašanje ali je nek turizem množičen ali ne. Temveč, kolikšni so turistični vplivi na okolje. Sam meni, da edino urejenost infrastrukture ima moč povečanja kapacitete in sprejemljivosti obiskovalcev na to območje (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04). Glede na zgornje ugotovitve ni mogoče postaviti objektivne trditve, ali je turizem na Soči množičen ali ne. Nihče nima podatkov in ocene nosilnih zmožnosti reke Soče, s pomočjo katerih bi lahko ugotavljali množičnost turističnega obiska reke.

4.2.3 Opazovanje ekoloških vplivov turistične dejavnosti

Eden odmevnejših monitoringov in raziskav na reki Soči je potekal v letih 1997 in 1998 pod vodstvom OIKOS-a d. o. o. skupaj z BDB Association iz Velike Britanije.

Projekt je potekal na podlagi mednarodnega razpisa PHARE, na temo *Management plan for recreational use of the upper Soča river*.

Raziskava naj bi potekala tri leta, vendar se je zaradi potresa skrajšala na dve leti. Monitoring je zajemal raziskave na različnih področjih. Preštevalo se je, koliko ljudi na dan prepluje reko Sočo, glede na uporabljeno plovilo; raziskovalo se je število parkiranih avtomobilov na različnih področjih; izvedba monitoringa o naravnih procesih ob reki ter anketiranje zadovoljstva ljudi, ki so se športno udeleževali na reki Soči. Splošni cilj projekta je bil urediti stvari na reki Soči – varstvo narave in razvoj turizma. Namen je bil tudi, da se

motivira ljudi in da se zavejo samega pomena reke Soče in se pripravijo rešitve za manjšanje vpliva na okolje in se predlaga režim, kako naj bi se stvari odvijale in urejale (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04).

OIKOS je uredil vstopno/izstopna mesta. Ob urejanju vstopnih mest je sodelovalo veliko lokalnih ljudi, saj so čutili potrebo po ureditvi razmer. Stanje se je zapletlo takrat, ko so skušali urediti plovni režim. Sprva so bili vsi pripravljeni sodelovati pri urejanju, ko pa je prišlo do konkretnih rešitev, so nekateri pričeli predloge in sodelovanje rušiti. (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04). Po tej raziskavi sta Občina Tolmin in Kobarid sprejeli Občinski odlok, ki je urejal vstopno izstopna mesta. Občina Bovec, pa ga je sprejela leto kasneje (2000). Zakon o ohranjanju narave takrat še ni bil sprejet, bila pa je sprejeta Odredba o začasnem zavarovanju narave. Občinski odloki in Odredba so bili sprejeti kot začasen ukrep, dokler se ne sprejme Zakon o ohranjanju narave (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04). Takrat se je tudi uredila osnovna infrastruktura: parkirni prostor, WC-ji, smeti in uvedli so še redarsko službo, ki je skrbelo za informiranje in red na Soči.

Vendar je od zadnje bolj poglobljene raziskave o presoji stanja okolja ob reki Soči, minilo že pet let.

»Če gre za preobremenjenost moramo vedno znova in znova vlagati v novo infrastrukturo. Preobremenjenost se meri z rednim monitoringom stanja in najti ključne indikatorje za vzroke degradacij« (S7, OIKOS: Domžale; 09. 11. 04).

Pod vodstvom Agencije za okolje in prostor so se izvajale različne raziskave: monitoring kakovosti voda za določanje kopalnih voda, spremljanje stanja količine voda in monitoring stanja Soče po plazu v Logu pod Mangartom, vendar redne in poglobljene študije o stanju okolja v športno-turističnem odseku reke Soče, od takrat še ni bilo (S8, ARSO, Nova Gorica: 27. 12. 2004).

»Mi imamo neke informacije o prevoženih potnikih z raftom preko števila prodanih dovolilnic, tako da se približno ve. Mislim pa, da je potrebno razmišljati in iskati te podatke, recimo o obremenjenosti, o številu, frekvenci in ne vem o kom še vse. Mislim, da to je potrebno in mislim, da bo to zadeva, ki bo za naprej zelo pomembna« (S5, LTO Bovec: Bovec; 22.11.04).

4.2.4 Plovni režim

Glede na zakonska določila in trenutno zakonodajo, je Občina Bovec zadolžena za ureditev vstopno/izstopnih mest, na kar je tudi oslonjen Občinski odlok. Plovni režim po reki se torej trenutno urejuje le posredno preko uredbe vstopno/izstopnih mest in redarjev, ki nadzirajo parkirne prostore in izvajajo nadzor.

Kar pa se nanaša na vodotok in tovrstne pristojnosti, pa na Občini niso prevzeli od države, saj bi bil to nesmisel, ker reka ostaja državna last in zato tudi odgovornost. Nad urejanjem plovbe na reki Soči ima namreč pooblastila ministrstvo za promet.

Po županovem mnenju in mnenju sekretarjev zadnji Zakon o plovbi po celinskih vodah (ZPCV 2002) ni primeren, *»ker je pisan iz primera mirnih vod in koperskega pristanišča na divje vode«* (S4, Občina Bovec: Bovec; 25. 11. 04).

S strani gospodarke dejavnosti, pogled na obstoječi plovni režim ni tako optimističen. Po mnenju podjetja Soča rafting d. o. o. Občinski odlok ne urejuje ničesar, določa le količino in način plačila pristojbine za uporabo vstopno/izstopnih mest in ure, kdaj se lahko pluje po reki. Ostale stvari, ki so povezane z varnostjo in gospodarsko dejavnostjo na reki, odlok ne urejuje.

»Ta Občinski odlok, kjer mora biti vsak dovolilnica – mi imamo 5, 6 dovolilnic za te rafte - dejansko toliko kolikor imamo plovil. Madžarske firme nimajo pa nobene. Nas nadzira ta lokalni redar, njih ne vem kako nadzira, očitno slabo. Torej sedaj ta občinski odlok, ki ga vsi na občini zagovarjajo, NE FUNKCIONIRA. Ker edini, ki to lahko pove, če funkcionira ali ne smo to mi! Mi smo dnevno prisotni na reki, opravljamo to dejavnost dnevno« (S2, Soča rafting d.o.o.: Bovec: 27. 11. 04).

Predstavniki LTO-ja Bovec sicer pravi, da je uvedba dovolilnic za plovbo po Soči kazala na neko urejanje in nadzor režima. Prizna, da stvari na Soči še niso urejene in verjetno optimalno nikoli ne bodo. Potrudili se bodo, da se bo izpostavil režim, ki bi urejal stanje ob Soči, vendar poudari, da so te stvari zelo težke in potrebujejo čas, da dozori. (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04)

Sogovornik 6 (LTO Sotočje) vidi največji problem v zakonu, ki ni definiral normativov, ki bi jih mogel. V smislu, kdo sploh izvaja športne aktivnosti na reki. Meni, da je rafting agencij v tej dolini preveč, kar vpliva na samo kvaliteto ponudbe (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Kljub slabemu zakonu, po mnenju večine intervjuvanih, sama Občina Bovec naredi malo za ureditev stanja na Soči in se jim očita predvsem pomanjkanje volje.

Brilly zapiše, da je turizem na vodah s čolnarjenjem, kopanjem, plovbo in rekreacijskem ribolovu, v polnem razmahu. Ustrezno organizirano je le sladkovodno ribištvo, ki je pod vodstvom Ribiške zveze Slovenije z družinami, s pomočjo pridobljenih koncesij. Druge oblike vodne rekreacije nimajo ustrezne organizacije, prepuščene so lokalnim skupnostim in njihovi presoji, kaj je dopustno in kaj koristno. Različne rabe vode v turistične namene, rekreacijo in ribištvo, niso dobro izkoriščene in to predvsem zaradi slabega upravljanja z vodnimi viri. Zato sodobno in celovito upravljanje z vodami zahteva izpopolnitev zakonodaje in njeno oporo na ustrezne oblike neposredne demokracije (Brilly v Lah 2004: 89, 90).

Ob tem bi omenila potrebo po ustrezni porazdelitvi pristojnosti med posameznimi prostorskimi ravnmi. V primeru reke bi bila optimalna razvojna ter planska regionalna ureditev, ki bi se prostorsko uredila glede na povodja ali območja vodonosnikov (Praper 1997: 43).

4.2.5 Varnost

Vprašanje varnosti je problem, o katerem se je že zelo veliko napisalo in razpravljalo. Nesreče, ki so se dogodile na Soči neizkušenim ali slabo opremljenim kajakašem, so zbudile veliko nerešenih vprašanj.

Sogovornik 1 pravi, da je edino zagotovilo za varnost na reki izobrazba in izkušnost vodnikov, ki ljudi vodijo po reki. Pri tem se poraja problem, saj večina vodnikov rafta ali kajaka nima ustrezne izobrazbe. To pa je delno tudi zato, ker ne obstaja pravna licenca in tečaj, kjer bi se dalo pridobiti ustrezen naziv. Pomembno je poudariti, da je zelo težko govoriti o odgovornosti za varnost. *»Saj verjetno je vedno bil problem in tudi bo varnost.«* Občina je odgovorna, da za določene stvari poskrbi. Prvič letos sodelujejo z lokalnimi rafting podjetji, ki z vsakodnevnim pregledom plovne poti skrbijo za odstranjevanje motečih ovir, predvsem po slabem vremenu.

Problem varnosti je predvsem pri individualni – nevodeni plovbi – plovbi, kjer gre v večini primerov za precenjevanje lastnih sposobnosti. Ob reki ni namreč nobenega “obalnega stražarja”, ki bi preverjal ustreznost opreme in znanja vsakega posameznika, ki se odloči za plovbo po Soči. Na tablah na vstopnih mestih piše, kaj je priporočljiva oprema (glej Priloga E, fotogr. 9) in na sami reki so opozorila o plovbi za kajakaše (glej Priloga A, fotogr. 1 in 7) (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04).

Madžarski sogovornik se zgraža nad neustreznostjo opreme nekaterih obiskovalcev na reki, predvsem Čehov, Slovakov in tudi Madžarov. Pravi, da bi moral biti nadzor nad potrebno

opremo precej strožji, kar bi morali tudi strožje nadzorovati. Meni, da bi za nadzor morali poskrbeti policaji ter ga korektno opravljali in kršenja tudi kaznovali. »Redarji, ki opravljajo delo nadzornikov ter informatorjev ne izvajajo zadostnega nadzora nad varnostjo plovbe« (S3, InterRaft, Čezsoča: 04. 09. 04).

Sogovornik iz OIKOS-a predlaga rešitev, da se v Bovcu organizira združenje za vodenje po Soči, kjer bi se izvajali letni izpiti in podeljevali ustrezni certifikati za vodenje plovbe po Soči. Sicer pa je zagotavljanje varnosti zelo relativna stvar, ki je ni mogoče popolnoma zagotoviti nikjer.

4.2.6 Vzdrževanje čistoče

Skrb za čistočo in urejenost reke je predvsem naloga Občine in deloma tudi Turističnega društva, ki ima skrb nad urejenostjo kraja. »Jaz pa mislim, da bi tu lahko tudi mi **malo bolj učinkovito urejali**. Tu stvar malo šepa« (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04).

Predstavniki Občine Bovec meni, da je lahko vedno še boljše, vendar generalno, kar se tiče čistoče, je urejeno.

»Mogoče prav ravno za Sočo bi manjkali še fiksni WC-ji, da niso tisti kontejnerji, da so objekti trajni in da imaš tudi za preobleč zraven. To v neki minimalni izvedbi, samo da bi bilo to fiksno, da nimaš stroškov s temi kemičnimi WC-ji, tudi to bi bil napredek. To se sedaj še s komunalo dogovarjamo, ker tu je potrebno greznice potem narditi, recimo to se mi zdi potrebno. Ostala čistoča pa mislim, da je, no. Ne vem, kaj bi lahko še ponujali tam, dodatnega, kakšna ideja bi bila. Ker ta vstopno/izstopna mesta so do ene mere urejena, so označena, so vzdrževane te poti, ki se skozi leto spet 'pokvarijo' po domače povedano. Ne vem v kaj bi morali še vlagati, tudi prihodki od teh dovolilnic niso tako grozno veliki, da bi se to vse tako na kratek rok naredilo. Tu je potrebno namreč plačevati tudi zakupnine za parcele, tega je kar en del. Kar se tiče odvoza smeti verjetno, v kakšnih mesecih, recimo avgusta, je tudi problematično. Verjetno se smeti nakopičijo več kot bi se lahko« (S4, Občina Bovec, Bovec: 25. 11. 04).

5. PRESOJA TRAJNOSTNOSTI TURIZMA NA SOČI

»Naše obiskovalce najbolj navdušuje izjemno lepa pokrajina, čista in lepa reka Soča ter okolica, ki nudi možnost za raznovrstne športne aktivnosti«(Korelc, 17. 05. 05:30).

Neokrnjena narava, ki nudi oddih in rekreacijo, neskomercializiranost destinacije, lep ambient in reka Soča, so zagotovo bistveni atributi turizma v Bovcu. Večanje obiska destinacije in neorganiziran, stihijski turistični razvoj lahko dolgoročno pomeni negativen

vpliv na naravne vire. Se tega Bovčani zavedajo? Se za skrb in ohranjanje narave, kot bistvenega turističnega atributa, naredi dovolj?

V tem trenutku meni sogovornik 2 (Soča rafting d. o. o.), da je narava dovolj dobro ohranjena in podjetja, ki se ukvarjajo s športno dejavnostjo na Soči niso problematična, saj naravo kot njihov glavni vir zaslužka spoštujejo. Večji ekološki problem ob reki Soči je lokalno prebivalstvo, saj so v preteklosti odlagali v Sočo in ob njo razne stvari, kot so ostanki starih avtomobilov in podobno (S2, Soča rafting d. o. o.: Bovec: 27. 11. 04).

Sogovornik iz ARSO pove, da je bilo gospodarjenje z reko Sočo v preteklosti dovolj razumno in premišljeno. Poudari, da je naša naloga, da Sočo, kot eno lepših evropskih rek, zaščitimo pred negativnimi vplivi, ki bi dolgoročno utegnili ogrozili njeno neoporečno čistočo. (S8, ARSO, Nova Gorica: 27. 12. 04).

Bistvo moje diplomske naloge je ugotoviti, kako dolgoročno razviti naravi prijazen turizem na reki Soči, kar sem povprašala intervjuvance. Večina jih vidi rešitev v trajnostnem razvoju:

»Pojem trajnostnega razvoja mi je smiselna in potrebna usmeritev, ker že sama definicija poudarja, omogoča, podpira razvoj; ne hitrih kratkoročnih profitov – Potem pa gremo drugam –, temveč dolgoročno in stabilno rast, ki pa ni mogoča brez spoštovanja socialnih, zgodovinskih, okoljskih izhodišč in standardov. Prav gotovo je to primerna smer razvoja v Posočju« (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Vendar, ko želimo vpeljati idejo trajnostnega razvoja v konkreten primer in se trudimo, da ta ideja v popolnosti zaživi v prostoru, lahko govorimo o zelo težko dosegljivem idealu.

Po mnenju sogovornika 8 (ARSO), pomeni trajnostni razvoj postavitvev prioritet, kar je osnova, da se karkoli načrtuje. In te prioritete morajo nujno vsebovati naravovarstvene osnove. Najprej je potrebno razmisliti kakšen naj bo turizem – v kakšnem obsegu. Proučiti je potrebno turistične negativne posledice in paziti na onesnaževanje (S8, ARSO, Nova Gorica: 27. 12. 04).

Intervjuvane sem povprašala o možnostih in načinu udejanjanja trajnostnega razvoja v primer reke Soče in ugotavljala, da osnovna načela trajnostnega razvoja niso vsem popolnoma znana ali pa si jih vsak interpretira po svoje. Trajnostni razvoj nekaterim pomeni bistveno rešitev za ureditev turizma na Soči, za druge pa pomeni 'naravovarstveno politiko', ki bi omejevala in zavirala turistični razvoj Bovca. Na Bovškem je namreč turistični razvoj edina perspektivna in zato nujna gospodarska dejavnost. Trajnostni razvoj je kot politika ohranjanja narave primerna le za prostor od Trente navzgor (Trenta, TNP – Triglavski narodni park itd), kjer turizem temelji predvsem na neokrnjeni naravi. Trajnostni razvoj se kot koncept varovanja in zaščite narave, torej ne zdi smiseln in koristen za kraj Bovec, ker tudi ne nudi nekega vira financiranja, ki bi omogočal njegov razvoj in napredek.

»Jaz ne vem, če je z nekimi dekreti določene stvari smiselno urejevat, ker se same iznihajo – stvar ponudbe in povpraševanja naredi svoje – če je zadeva preobremenjena, so gosti nezadovoljni in se zadeva sama uredi. Moj občutek, sedaj trajnostni razvoj, je pa mišljen v celem kompleksu. Kot sem rekel, od Bovca gor lahko zagovarjamo neko bolj strogo regulativen pristop, do teh ponudbenih zadev. Kar pa se tiče od Bovca dol, pa jaz mislim, da ne, saj bomo s tem zavirali prihod nekih investitorjev, če bomo strogo neke stvari omejili. Sam trajnostni razvoj pa je zelo pisan na kožo na nekih kmetijskih območjih, kolikor je tu še kmetijstva, ki bi lahko tista sredstva črpali je pa zelo vprašljiv« (S4, Občina Bovec, Bovec: 25. 11. 04).

Iz intervjujev je razvidno, da obstaja splošno zavedanje o lepotah naravnih danosti na tem področju, ki še niso ogrožene in njihova izraba še ne potrebuje posebnih omejitev. Na Bovškem namreč ostaja splošno prepričanje o neokrnjenosti narave in reke Soče. Ideja trajnostni sicer je prisotna in jo intervjuvani sprejemajo kot bolj ali manj pomembno in potrebno opcijo pri nadaljnjem turističnem razvoju. Vendar večje motiviranosti za akcijsko vpeljavo trajnostne rešitve v razvojno politiko turizma sama ne vidim, saj se kaže trajnostni razvoj, predvsem glede na mnenje ključnih akterjev v bovški politiki, bolj kot nepotreben in moteči faktor turističnemu razvoju. Velja namreč razumeti, da uvajanje trajnostnih rešitev v politiko razvoja, pomeni dodaten strateški napor in finančni pritisk za lokalno skupnost, kateri je trenutno primarna skrb dvig turističnega nivoja.

5.1. Vpliv športnega turizma na Sočo in okolje

Po mnenju večine turizem na zgornjem delu reke Soče nima večjega vpliva na samo naravo. Mnenja temeljijo predvsem na domnevah, saj ni konkretnih podatkov, merjenj in presojo vpliva rekreativne dejavnosti na okolje ob reki.

»Mi pri opravljanju naše dejavnosti nimamo plovil, ki imajo motorje z notranjim izgorevanjem, ne nosimo na reko raznih pločevink, plastenk in raznih stvari in vse kar uporabljamo pač za sabo pospravimo.« Pravi pa, da individualni in neorganizirani obiski reke utegnejo imeti drugačen vpliv na okolje (S2, Soča rafting d. o. o., Bovec: 27. 11. 04).

Enakega mnenja je tudi predstavnik LTO-ja Bovec, saj meni, da zaenkrat še ni bojzani. Ureditev vstopno/izstopnih mest ocenjuje kot dobro rešitev in tudi lokalna rafting podjetja so dovolj dobro okoljsko ozaveščena. *»Edino možno je seveda, da je ta vpliv večji na floro in favno in to predvsem v času nizkega vodostaja Soče« (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04).*

Sogovornik 7 (OIKOS) pa pravi, da ima rekreacija na reki Soči zagotovo določen vpliv na okolje. S takratno raziskavo so ugotovili, da v primeru, če se plovni režim uredi po njihovih predlogih, bi taka ureditev prenesla takratno maso obiska na Soči. Predvideli pa so, da če se

bo obisk na reki še povečal, bi bilo potrebno plovbo na njej omejiti (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04).

Predstavniki Ribiške družine Tolmin pove, da nimajo podatka, ki bi lahko določil točne vplive na nihanje ribjega življa v reki. Pravi, da ni mogoče postaviti trditve, da gre za neposreden vpliv vodnega športa na ribji živelj.

Po njegovem mnenju ima največji vpliv na okolje, floro ter favno v reki, izkopavanje gramoza ob reki. Sami raziskujejo vpliv izkopavanja, vendar je raziskava še v fazi poteka in nima točnih podatkov (S9, Ribiška družina Tolmin, Most na Soči: 24. 11. 04).

Za izkopavanje gramoza v zgornjem delu reke je podeljena koncesija, vendar koncesionarji ne upoštevajo omejitev, ki jih določa koncesija. Ni pravega državnega nadzora nad izkopavanjem gramoza in prav zaradi tega se pojavljajo nepravilnosti.

Največja grožnja, kar zadeva vodne vire, je njihova energetska izraba, ostale stvari se mu zdijo še obvladljive.

V splošnem ne vidi večjih težav in meni, da ni kritičnega stanja. Glede na njihove raziskave je biomasa rib znotraj normalnih nihanj in mejnih vrednosti.

Bovška se je pred kratkim tudi posodobila s čistilno napravo in ločeno kanalizacijo. Na tak način se kvaliteta vode izboljšuje. Reka Soča in Idrijca sta tudi zavarovani v sklopu NATURE 2000 (S9, Ribiška družina Tolmin, Most na Soči: 24. 11. 04).

Če želimo neko okolje ohraniti, je po njegovem mnenju pomembno, da se ohranijo naravni procesi in v primeru reke Soče so procesi še naravni. Očiten je bil vpliv potresa in plazov v Logu pod Mangartom, vendar v obeh primerih gre za naravni proces in narava sama poskrbi, da se stvari s časom tudi regulirajo. Ko enkrat tega ni več, takrat lahko govorimo o degradaciji in kritičnem stanju (S9, Ribiška družina Tolmin, Most na Soči: 24. 11. 04).

5.2. Kakšen turizem razviti na Soči?

»Vsak turizem ob Soči mora v največji možni meri izpolnjevati oba kriterija – turizem je gospodarska dejavnost – ki se brez profita ne more razvijati. Upoštevanje naravovarstvenih kriterijev pa je v našem prostoru ključni pogoj za dolgoročno uspešnost. Reka Soča je hrbtenica našega turizma in ključni del celote, ki ga ne moremo obravnavati neodvisno. Edino smiselno je govoriti o konceptu turizma v dolini kot celoti. Za reko Sočo pa bi bilo potrebno pripraviti in uveljaviti program upravljanja, ki bi zagotovil optimalen kompromis med interesi lokalnega prebivalstva, rabo naravnih virov in njihovo zaščito. Seveda ne smemo pozabiti, da je turizem le eden od dejavnikov na Soči – npr. črpanje gramoza je ekološko veliko večji problem« (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Ko govorimo o turizmu in lepi, neokrnjeni naravi kot glavni turistični atrakciji, je dolgoročno odgovorno iskati kompromis med razvojem in ohranjanjem naravnih virov. V konkretnem primeru reke Soče se zato zastavi vprašanje: ***Je kompromis med turističnim razvojem in ohranjanjem okolja v praksi sploh izvedljiv? Kakšen turistični razvoj bi bil ustrezen in dovolj prijazen do narave in same reke Soče?***

Pri vprašanju, kako vpeljati koncept trajnosti v primer reke Soče na LTO Bovec in podjetju Soča rafting d. o. o., vidijo z omejitvijo in razdelitvijo posameznih odsekov (con) reke Soče za različno uporabo. Rešitve in omejevanja morajo biti postopni pravi predstavnik LTO-ja, če hočemo zadovoljiti pojmu trajnosti. Najprej je potrebno problematiko Soče podrobneje raziskati in spoznati. Prvi smiseln korak bi bil po njegovem mnenju, prepoved športnega turizma v skrajnem zgornjem delu reke Soče (do Velikih korit) in ga prepustiti ribičem. Srednji del zgornjega dela reke (od Velikih korit do Zmukljice) bi se postopoma izključno omejilo na plovbo kajakašev. Spodnji del zgornjega dela reke, ki je najbolj adrenalinski, pa bi bil namenjen raftanju. S takimi ukrepi bi se plovba predvsem skoncentrirala na spodnji, najbolj 'adrenalinski' del reke (Boka–Trnovo) in bi tam plovbo iz teh vzrokov tudi začeli omejevati (S5, LTO Bovec, Bovec: 22.11.04).

Sogovornik 2 (Soča rafting d. o. o.) še doda, da trajnostna izraba reke Soče pomeni tudi ustrezna ureditev vstopno/izstopnih mest. In ko so stvari enkrat »urejene z naše strani«, potem »šele lahko zahtevaš, da so turisti kultivirani in osveščeni. In kar se tiče naše dejavnosti in trajnostnega razvoja, je potrebno to razviti, še na bolj kvalitetni ravni kot je sedaj – glede kadrov, opreme in normalno glede samega izvajanja turistične dejavnosti« (S2, Soča rafting d. o. o., Bovec: 27. 11. 04).

Madžarskemu predstavniku, ki se ukvarja z gospodarsko dejavnostjo na Soči, se zdi smiseln korak ta, da na Občini Bovec najprej oblikujejo vizijo, kakšen turizem v Bovcu sploh želijo razvijati. Ali je to množični turizem in temu prilagoditi kapacitete (več parkirišč ob Soči, ustrezna odlagališča smeti in bolj urejene sanitarije na vstopnih mestih).

Če pa želi razvijati 'manjši' turizem, bi se moralo število čolnov na Soči poleti omejiti. To pa bi dosegla z omejitvijo števila rafting podjetij (S3, InterRaft, Čezsoča: 04. 09. 04).

V splošnem med intervjuvanimi prevladuje mnenje, da je iskanje kompromisa med turističnim razvojem in ohranjanjem narave v primeru reke Soče, popolnoma dosegljiv cilj. Sogovornik 7 (OIKOS) pravi, da je bil njihov poskus projekta že korak v tem smislu, da bi se na to območje vneslo vidik trajnosti. V Zgornjem Posočju pride vedno vse z zamikom in upa, da bodo ključni akterji in ljudje kmalu spoznali, da posamezna Občina ne more sama in

ločeno odločati za turistični razvoj na reki. Po njegovem mnenju je le v skupni razvojni strategiji prihodnost za reko Sočo.

Posočje je res utrpelo hud zlom ob potresu, vendar po njegovem mnenju, to ne sme biti izgovor. Stvari so zelo počasne in procesne. Meni, da je na tem področju do sedaj vladala zelo slaba turistična politika. Ljudje, ki so bili zadolženi za turizem, do sedaj niso imeli prave vizije in pravilno zastavljenih ciljev (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04).

»Stvari so tekle same po sebi v neki nerciji, potem pa so se zaustavile in padle skupaj. Nobeden se ni aktivno ukvarjal z obiskom, s ponudbo itd.« (S7, OIKOS, Domžale: 09. 11. 04).

6. PREDLOGI IN REŠITVE ZA UREDITEV PLOVBE PO SOČI

Na obstoječo problematiko sem v začetku postavila dve hipotetični rešitvi, ki jih bom s pomočjo mnenj intervjuvanih ter analizo pravnih možnosti potrdila ali ovrgla:

1. Podelitev koncesij podjetjem pri opravljanju športne turistične dejavnosti na reki Soči bo omogočilo racionalnejše in bolj trajnostno gospodarjenje z reko Sočo.

2. Za uresničitev in nadzor implementacije ustrezne politike turističnega razvoja na reki Soči je potrebno pooblastiti posebej odgovorno agencijo ali organ.

Podelitev koncesij

V svoji prvi hipotetični rešitvi stanja na Soči sem predpostavila, da bi s podelitvijo koncesij le nekaterim rafting podjetjem, na osnovi preišljenih koncesijskih kriterijev, omejili število rafting podjetij. Taka rešitev bi omogočila kvalitetnejšo in bolj trajnostno turistično dejavnost na Soči. Kvalitetnejšo zato, ker bodo ostali le najboljši ponudniki raftinga na Soči, torej tisti, ki bodo izpolnjevali koncesijske kriterije. S koncesijo bo zagotovljeno bolj dolgoročno poslovanje rafting podjetij in bodo tako lažje vlagala in investirala v usposabljanje svojih kadrov, za kvalitetnejšo opremo itd. Bolj trajnostna rešitev pa bi bila zato, ker na reko z raftom ne bi mogel več vsak. Vstop z raftom na reko bi bil mogoč le preko ponudnikov s pridobljeno koncesijo, ki bodo svojo dejavnost prisiljeni zastaviti bolj odgovorno do narave. Vlaganje in skrb za okolje, samo reko Sočo in ohranjanje njene doživljajske vrednosti, jim bo prinašalo tudi dolgoročni zaslužek.

Vendar o rešitvi stanja s podelitvijo koncesij obstajajo dvomi, predvsem iz občinske strani v Bovcu. Predstavnik LTO-ja Bovec je ob taki rešitvi skeptičen, ker dvomi, da so domača podjetja v primeru pridobitve koncesij, sposobna logistično in strokovno vso stvar izpeljati.

»Vprašanje, če smo dovolj zreli in močni, da bi lahko naredili tak rez. To je stvar, ki je sicer debata možna, ampak zelo previdno. Zelo previdno. Jaz se strinjam, da je koncesija lahko ena od poti, samo bodo drugi povedali ali je ali ni« (S5, LTO Bovec, Bovec: 22. 11. 04).

Tudi predstavnik Občine Bovec ne vidi rešitve stanja na reki s podelitvijo koncesij.

»Jaz mislim, da koncesija ni prava rešitev, po mojem ne. Jaz mislim, da je bolje, da se zadeve uredijo skozi licence. Tudi na smučišče ne more priti kar nekdo in voditi tečaj. In tista smučarska licenca velja tudi v tujini in imaš vse bonitete. Koncesija je pa zelo omejena, tam se lahko zadeve tudi zelo izrodijo« (S4, Občina Bovec, Bovec: 25.11.04).

Če možnost koncesioniranja plovbe po Soči analiziramo iz pravnega vidika, so reke po definiciji javno dobro, torej od 'vsakogar in nikogar' in zato pod posebnim skrbstvom države in ne gre za klasično lastnino države, kar predstavlja velikokrat težave pri interpretaciji možnosti njene izrabe. Plovba po celinskih vodah se po Zakonu o vodah definira kot **splošna raba vode**¹⁰. Vendar se turistična plovba kot profitna dejavnost uvršča med **posebno rabo vode**¹¹ in kot taka zahteva določene omejitve in uredbe.

Torej podeljevanje koncesij je glede na zakonska določila možno podeliti ali za opravljanje javne gospodarske službe – koncesija za javni 'prevoz', plovbo po Soči – ali v primeru omejenega izkoriščanja zaščitene naravnega vira, kar zahteva tako imenovano izključno rabo vira. Prvi pogoj za podelitev koncesij – podelitev koncesije podjetju za opravljanje javne plovbe po Soči – ne ustreza potrebe turistično profitne plovbe in jo zato lahko izključimo kot možnost.

Druga pravna možnost je opreti podeljevanje koncesij na sklicevanje za izključno rabo naravnega vira, v mojem primeru Soče. Ta rešitev bi bila izvedljiva, vendar le v skrajnem primeru ekološke ogroženosti reke in potrebi po omejitvi njene izrabe na izključno rabo.

¹⁰ **splošna raba voda za plovbo:** *»(1) V okviru splošne rabe lahko vsakdo rabi vodno ali morsko dobro za plovbo pod pogoji, ki jih določajo ta ali drugi zakoni. (2) Vlada lahko določi način in pogoje rabe vodnega ali morskega dobra za plovbo, pri čemer upošteva stanje voda, varstvo vodnih in obvodnih ekosistemov, varstvo pred škodljivim delovanjem voda in varstvo vodnih pravic« (107. člen Zakon o Vodah, UR L 802/01&91/3&16, Ljubljana 12.07.2002).*

¹¹ **posebna raba voda:** *»Za vsako rabo vodnega ali morskega dobra, ki presega meje splošne rabe, za rabo naplavin ali podzemnih voda, je treba pridobiti vodno pravico na podlagi vodnega dovoljenja ali koncesije v skladu z določbami tega zakona « (108. člen Zakon o Vodah, UR. L. 802/01&91/3&16, Ljubljana 12. 07. 2002)*

Določitev pogojev posebne rabe v načrtu upravljanja voda:

Z načrtom upravljanja voda se posebna raba lahko prepove, omeji ali se zanjo določijo posebni pogoji, če bi lahko

1. ogrožala zdravje ljudi,

2. ogrožala naravno ravnovesje vodnih in obvodnih ekosistemov,

3. omejevala urejanje voda ali bi bila v nasprotju s predvidenimi ukrepi urejanja voda

4. znatno ovirala splošno rabo ali oskrbo s pitno vodo,

5. škodljivo vplivala ali ogrožala območja, varovana po predpisih o ohranjanju narave ali kulturno dediščino« (109. člen, Zakon o Vodah, UR. l. 802/01&91/3&16, Ljubljana 12. 07. 2002).

Le take okoliščine bi opravičevale omejitve plovbe le na določeno število rafting podjetij. Podelitev koncesij le omejenemu številu podjetij za opravljanje športne dejavnosti, bi pomenilo omejevanje gospodarske svobode, posredno dvig cene raftinga itd.

Vendar, glede na informacije pridobljene iz intervjujev, poletni turizem na Soči ne moremo opredeliti kot množičen in kot tak še ne zahteva skrajnih naravovarstvenih omejitvenih ukrepov.

Hkrati pa je na tej točki pomembno poudariti, da bi podelitev koncesij 'rešila' le komercialni vodni šport na Soči (rafting). Individualno, nevodeno plovbo bi bilo potrebno obravnavati drugače, kar ponovno odpre nov problem in iskanje novih rešitev (npr. večji nadzor nad ustreznostjo opreme vseh, ki se odločijo za individualno plovbo po Soči ali uvesti boljši sistem prodaje dovolilnic itd.), katerega v nalogi ne bom posebej obravnavala.

Svojo hipotezo, o rešitvi stanja športno-turistične dejavnosti na Soči s podelitvijo koncesij torej le delno potrjujem. Kot na vsako rešitev se tudi na to pojavljajo bolj ali manj utemeljeni dvomi. Vendar le dejanska izvedba podeljevanja koncesij bi lahko pričala o pozitivnih ali negativnih posledicah

Podeljevanje dovoljenj

Turistična plovba po Soči, ki se uvršča pod posebno rabo Soče, kot taka potrebuje določene omejitve in ureditve glede na zakon. Ker se koncesioniranje izkaže kot prestrogo omejevanje, je potrebno razmisliti o drugih oblikah urejanja plovbe po Soči, ki zagotavljajo primerno usposobljenost podjetij, ki se ukvarjajo z raftingom kot komercialno dejavnostjo. Hkrati pa takšna oblika dovoljevanja opravljanja dejavnosti, ne bi omejevala svobode gospodarske pobude in ne bi temeljila na predpostavki 'izključne rabe' reke Soče. Takšna pravna možnost je podeljevanje dovoljenj (licenc¹²) podjetjem, ki se ukvarjajo z raftingom kot komercialno dejavnostjo. Licence bi se podeljevale predvsem na osnovi varnostnih normativov, z določanjem ustrezne opreme in izobrazbe vodnikov in drugih potrebnih zahtev in tako dostopna vsakemu podjetju, ki bi izpolnjevalo licenčne pogoje. Dovoljenja (licence) bi pridobili vsi, ki izpolnjujejo določene pogoje in kriterije. Seveda je zelo pomemben korak ustrezna določitev licenčnih kriterijev, kot so varnostni kriteriji in podobno.

¹² **licenca** - dovoljenje za opravljanje kake športne funkcije ali za nastopanje (SSKJ (1998) SAZU, Ljubljana: DZS).

Večina intervjuvancev namreč poudari problem nekvalificiranih vodnikov, ki vodijo turiste po Soči. Vodniki vseh športnih aktivnosti na divji reki, bi nujno morali pridobiti ustrezne športne licence. Strožji nadzor nad ustrezno izobrazbo vodnikov in posameznikov, ki se odločijo za plovbo po Soči, bi zagotovil varnejšo in posredno tudi bolj urejeno izrabo reke in še posebej soteske Sušec.

Tudi tujci, ki plujejo po Soči, bi morali imeti ustrezno izobrazbo in potrditi svojo športno licenco v Sloveniji, kar bi samo po sebi uredilo 'divjo' izrabo Soče, po mnenju nekaterih.

Na LTO Bovec se zavedajo, da na tem področju zadeve še niso urejene. Vendar menijo, da se bo s časom vse skupaj poostrilo in vodniki ne bodo mogli več opravljati dejavnosti brez ustrezne izobrazbe kot danes.

Predstavniki Občine Bovec trenutno kot najustreznejšo rešitev razmer na Soči vidi z zagotovitvijo ustrezne izobrazbe vodnikov.

»Samo tako bi se poenotila zadeva, da ne bi prihajalo do tega, da ne bi razno razne firme imele dumpinge, pa ponujanje pod ceno. Osnovne zadeve, kar se tiče varnosti in vsega, bi morale biti enake. To pa samo skozi licenco zagotoviš in to, da koncesijo podelimo nekemu mislim, da ni pravi pristop« (S4, Občina Bovec, Bovec: 25. 11. 04).

Na tej točki pa je pomembno še omeniti, da naziva *reševalca iz divje vode* ni mogoče osvojiti, saj zakonsko ni določen. Sedaj je možno pridobiti le izobrazbo za kajak inštruktorja. Potrebno bi bilo uvesti tečaj s pomočjo Ministrstva za šport, kjer bi se izvajalo ustrezni tečaji in izobraževanje.

Med intervjuji je bila tudi podana ideja o »prostovoljnem združenju raftarjev«. Torej vsi raftarji v Sloveniji bi lahko ustanovili Rafting zbornico Slovenije, ki bi samostojno in enotno nastopala pred Občino in državo. Znotraj 'rafting zbornice' bi razpravljali o rešitvah, določali potrebne normative za pridobitev licenc podjetij, ki bi si jih lahko sami podeljevali, organizirali tečaje, za pridobitev ustrezne vodniške izobrazbe itd. Seveda skladno s tem pa so potrebne zakonske izboljšave glede plovbe po divjih vodah.

Širitev turistične ponudbe

Zaradi neizprosni gospodarskih razmer, obilice tujih in domačih rafting podjetij, ki poslujejo bolj ali manj zakonito, se stanje kaže kot začaran krog, iz katerega ni izhoda.

Vodja podjetja Soča rafting se strinja s trditvami, da stvari na področju vodništva niso urejene. Urejene pa niso zaradi neurejenih gospodarskih razmer na Soči, »ker ne vemo kaj bo jutri«.

»Recimo ena licenca stane 200.000 sit. In da ustrezno izobraziš 20 vodnikov lahko sama skalkuliraš koliko je to. To so ogromni stroški, mi si tega ne moremo privoščiti! Čeprav vsi naši vodniki razen mlajših – kar jih je na novo - imajo to licenco. Mlajši bodo pa še šli delat. Potrebno bo narediti tudi izpit za 'reševalca iz divje vode'. Za reševalca je 80.000 sit plus 60.000 sit prva pomoč in to je čez 100.000 sit.« (S2, Soča rafting d. o. o.: Bovec; 27. 11. 04).

Športnim podjetjem izobraževanje vodnikov predstavlja velik strošek, poleg tega je vodništvo raftanja sezonska – poletna zaposlitev. Vodniki raftinga so le redko redno zaposleni v rafting podjetjih, saj jim poletni zaslužek na Soči ne zagotavlja celoletne preskrbljenosti. Zato so vodniki raftinga po večini študentje ali sezonski delavci, ki služijo čez poletje in si resne zaposlitve, po koncu študija, iščejo drugje. To predstavlja še dodatno obremenitev za rafting podjetja, saj vlaganje v izobrazbo svojih vodnikov, nima dolgoročnega pomena zanje.

V podjetju Soča rafting d. o. o. vztrajajo pri trditvi, da edino podelitev koncesij lahko pomaga podjetjem, da bodo redno zaposlovala ustrezno izobražene športne vodnike in razširila njihovo turistično ponudbo na celoletno obdobje.

Glede na neizprosno gospodarsko stanje se jasno kaže, da rafting na Soči ne bo mogel več zagotavljati zadostnega zaslužka vsem športnim podjetjem. Trenutne gospodarske razmere vse bolj napeljujejo k potrebi po preusmeritvi na dodatne turistične produkte. V takem stanju se kaže kot edina konstruktivna rešitev povezovanje turističnih ponudb, širitev dejavnosti rafting podjetij na druge, nove športne produkte, ki jim bodo zagotavljali dodaten in celoletni zaslužek.

Sodelovanje

Konstruktivna komunikacija med akterji, ki imajo različne interese in poglede na dejavnost na reki Soči, je problem, ki ga veliko intervjuvanih izpostavi. Zato postavljam trditev, da bi **večje sodelovanje in pretok informacij med občinami v Zgornjem Posočju, skupaj z**

lokalnimi prebivalci in lokalnimi turističnimi podjetji, ki opravljajo športno dejavnost na reki, zagotovilo uspešnejše razvojne rezultate.

Veliko jih meni, da je sodelovanje slabo in problematike na Soči nihče ne jemlje resno in vsi le iščejo izgovore, zakaj se razmer ne da urediti. Kot prvi krivec je država, ki ne poda ustrezne zakonske podlage in prenaša tveganje na občine. Drugo pa je to, da je problem relativno velik, nihče pa ne upa z njim resno spoprijeti. Predstavnik LTO Sotočja meni, da gre v tem primeru za pomanjkanje dobre volje na ravni vseh občin in države (S6, LTO Sotočje, Tolmin: 13. 09. 04).

Iz tega vzroka je cilj nove bovške razvojne strategije predvsem bolje informirati in aktivneje vključevati ljudi za sodelovanje pri načrtovanju razvoja Bovške.

Tudi predstavnik Soče rafting pove o sodelovanju lokalnih podjetij in lokalne skupnosti Bovec:

»Seveda, bolje je kot prej, stvar gre naprej. Realni moramo biti, da to povem. Mogoče edino to bi rekel, niti LTO in niti Občina, se ne zavedata pomena teh lokalnih firm. Jih pač jemljeta bolj tako, bolj 'po domače', čeprav so tukaj neke firme – kot mi – ki delamo precej resno in želimo, da nas jemljejo kot kvalitetnega partnerja, kar se tiče turizma v Bovcu. In ne da nas jemljejo kar tako 'aut'. Tu so firme, ki so si različne med sabo, tu se ne da vseh firm jemati enako, oni pa jemljejo vse enako, kar ni možno« (S2, Soča rafting d. o. o.: Bovec; 27.11.0).

Kar zadeva sodelovanje, dogovarjanje in pretok informacij med tremi občinami Zgornjega Posočja, je po mnenju predstavnika Občine Bovec, na splošno dober, saj jih družijo mnoge skupne zadruge – komunala, knjižnica itd. Le v posameznih primerih pravi, zna priti do zapletov zaradi različnih prioritet v posamezni občini (S4, Občina Bovec; Bovec: 25. 11. 04). In eden takih primerov je očitno tudi reka Soča.

Ko so se v OIKOS-u lotili raziskave na Soči, ki je obsegla vse tri občine Zgornjega Posočja, so se s tem načeloma vse tri strinjale. Vendar, ko so raziskave pripeljale do konkretnih rešitev, v katero bi vsak moral nekaj vložiti, je prišlo do velikih nasprotovanj, saj je imela vsaka občina drugačne interese in prioritete.

Eden od predlogov za ureditev stanja na Soči je bila ustanovitev posebnega organa ali agencije, ki bi bila odgovorna za vzdrževanje turistične infrastrukture in izvajala nadzor nad dogajanjem na reki Soči. Agencija naj bi pokrivala vse tri občine v Zgornjem Posočju. Vendar že takoj je prišlo do nestrinjanja med občinami glede lokacije – kje bi imela agencija sedež – in od kod bi se financirala.

Je sodelovanje med občinami sploh mogoče doseči na vseh področjih?

Predstavnik Agencije za okolje in prostor je v svojem intervjuju podal trditev, s katero lahko hkrati odgovorim na tri zastavljene hipoteze:

Za uresničitev in nadzor implementacije ustrezne politike turističnega razvoja na reki Soči, je potrebno pooblastiti posebej odgovorno agencijo ali organ. Sam pravi, da agencija lahko prinese pozitivne rešitve v primeru zapletov na reki Soči. Vendar agencija bi pomenila dodatno državno upravo in glede na očitke vseh, da se državna uprava preveč širi, sam predlaga drugo rešitev.

Meni, da je danes predvsem problem prevelika razcepljenost na majhne občine, na katere padejo prevelike pristojnosti, ki jih niso sposobne izpolniti. Prepričan je, da težave z vodami niso rešljive le znotraj ene občine.

Praksa je tudi pokazala, da je sodelovanje treh ali več občin skupaj nemogoče, saj nikakor ni moč nekaj rešiti le z usklajevanjem različnih mnenj. Občine lahko nek problem uredijo le v primeru, če imajo zagotovljena sredstva za uresničitev dogovorjenega. Zato je potrebna 'višja' odločitev ali celo neke vrste zunanja 'prisila' neke nadrejene institucije.

Po njegovem mnenju Soča zahteva enotno sodelovanje za celotno reko iz njenega območja povodja. »*Povodje se upravlja le iz povodja*« pravi in Slovenija je razdeljena na dva – Donavsko ter Jadransko povodje. Možnost rešitve zapletov na Soči vidi šele ob vzpostavitvi regionalne ureditve v Sloveniji, kar bo omogočalo širše in zato ustreznejše upravljanje s celotnim povodjem, v katerega spada Soča (S8, ARSO, Nova Gorica: 27. 12. 04).

Ta trditev hkrati potrjuje vodilno delavno hipotezo: ***pomanjkanje celovite in natančne turistične razvojne strategije omejuje razvoj trajnostnega turizma na reki Soči.***

7. SKLEP

Problematičnost regulativnih ukrepov na Soči, sprejetih z Občinskim odlokom leta 2000 in s kasnejšimi dopolnitvami, se kažejo v šibki organizaciji nadzora, v nezadovoljstvu domačih in tujih podjetij, pri opravljanju gospodarske dejavnosti na reki in nezadostni infrastrukturni ureditvi vstopno/izstopnih mest. Trenutno stanje nakazuje bolj stihijsko smer turističnega razvoja turizma v zgornjem delu Soče.

Iz mojega dela je razvidno, da lahko neprilagajanje plovnega režima in infrastrukture novim turističnim potrebam, odsotnost strožjega nadzora in sankcij ter pomanjkanje planskih rešitev dolgoročno ogrozi pristnost in doživljajsko vrednost reke Soče in športni turizem na njej.

Glede na trditve intervjuvancev, reka Soča ostaja neonesnažena in neoporečnost naravnih danosti se zdita večini sama po sebi umevna. Vendar vse trditve ostajajo na ravni predvidevanj in domnev.

V zgornjem delu reke Soče že dolgo ni bilo opravljenih empiričnih raziskav in strokovnih presoj o nosilnih zmožnostih reke, ki so bistveni podatki za analitično presojo trajnostnega razvoja. Zato menim, da bi postavitve meja nosilnih zmožnosti na Soči, bil nujen in prvi potreben korak, na osnovi katerega bi lahko zastavili trajnostne prioritete in nadaljnjo planiranje izrabe reke Soče, za turistične in druge namene. Vendar ob tem opozarjam, da je za kredibilnost presoje nosilnosti reke pomemben predvsem izbor ustreznih indikatorjev kakovosti vode in drugih občutljivih sestavin okolja.

Ker se potrebe po empiričnih podatkih stanja na Soči zavedajo tudi na LTO-ju Bovec, je v novi razvojni strategiji Bovške že predvidena analiza in monitoring turistične in rekreativne izrabe reke (Hosting d. o. o., 2005: 152). Ob tem pa naj še poudarim, da gre za različne ekološke vplive na Sočo (npr. izkopavanje gramoza), katerih intenzivnost je lahko mnogo večja kot od športnega turizma samega.

Prav zaradi nejasnosti glede izrabe reke Soče, težko razlagam in presojam stopnjo motiviranosti domačinov za okoljsko naravnane spremembe. Ko presojamo ozaveščenost v Sloveniji, lahko citiram ugotovitev: *»V Sloveniji je zavedanje o dragocenosti endogenih virov premalo prisotno, kar sega od podcenjevanja pomena in zanemarjanja razvoja človeškega kapitala do brezbriznega ravnanja s (strateško) pomembnimi viri, ki so prostor, zemljišča, voda. Odnos je podoben na nacionalni in lokalni ravni«* (Praper 1997: 12).

Na LTO-ju Bovec se sicer zavedajo, da je potrebna večja skrb za naravo in njeno ohranjanje, vendar se v splošnem vsem zdi narava še vedno neokrnjena in ne izražajo zaskrbljenosti in dodatne potrebe za njeno zaščito. Ko sem intervjuvance direktno povprašala po potrebi

uvajanja trajnostnega turizma na Soči, so vsi tako rešitev močno podprli. Vendar glede na analizo intervjujev ugotavljam, da okoljska osveščenost na Bovškem ostaja na izpovedni, deklarativni ravni in ideja trajnosti ostaja le idealni teoretični koncept v Strategiji razvoja turizma Bovške. Bistveni vzroki za slabše povezovanje trajnosti pri načrtovanju turističnega razvoja v Bovcu, so predvsem finančni. Saj tudi predstavnik Občine Bovec pove, da upoštevanje trajnostnega razvoja ne zagotavlja nobenih dodatnih virov financiranja, na katere bi lahko oslonili intenzivnejši turistični razvoj. Naj poudarim, da so se z vstopom Slovenije v EU, odprle nove možnosti sodelovanja v specifičnih programih, kot so LIFE, PHARE, INTERREG II itd. Eden od takih primerov je že bila izvedba monitoringa pod okriljem OIKOS-a in BDB Association znotraj programa PHARE. Taki programi pomenijo za Slovenijo potencialno možnost za uresničevanje lastnih razvojnih strategij in programov, seveda le v primeru, da obstajajo in imajo ljudje znanje ter ideje, ki bi jih preko takih programov tudi uresničevali.

Splošna težava turističnega razvoja na Bovškem, ki jo izpostavljam, je pomanjkanje interesa in volje za udejstvovanje v turizmu. Širše ugotavlja, da je izobraževanje in ozaveščanje ljudi s kančkom patriotizma in optimizma zelo pomembno dopolnilo h kakovostnemu turizmu (Širše v Lah 2004: 123). Bistveno za uspeh pa je, da turizem postane način življenja, za kar je potrebna celovita, programska in kakovostno usklajena turistična ponudba z okoljem, v katerem vlada sinergija narave, ekonomije in prebivalcev. Spreminjanje miselnosti in sprejemanje novih vrednot domačinov, nikakor ne bo enostaven in hiter proces. Pospeši ga lahko le dodatno izobraževanje, nenehno informiranje ljudi preko različnih javnih medijev o turizmu v Bovcu, sodobnih turističnih trendih, trajnostnem razvoju, razvojnih smernicah, možnosti razvijanja profita s kvalitetno turistično dejavnostjo itd.

Trenutno največ zaskrbljenosti na Bovškem povzroča nižja stopnja turističnega razvoja. Tako stanje se trudijo izboljšati s privabljanjem novih investitorjev. Sama se nisem usmerila v presojo trajnosti nove turistične razvojne strategije za celotno področje Bovške, temveč presoja velja le za športno-rekreativni odsek Soče. Nova Strategija turističnega razvoja na Bovškem v grobem omenja reko Sočo in njen nadaljnji turistični razvoj. Podane so trajnostne rešitve na Soči z možnostjo coniranja reke glede na različne prioritete rabe reke Soče. Načrtovan je akcijski plan za nadaljnjo ureditev stanja, z jasno določitvijo obnašanja, ravnanja in obremenjenosti posameznih območij, ureditev plovnega režima s postavitvijo letnih/sezonskih kvot za posameznega ponudnika, za kar je po mojem mnenju glede na zakonska določila, zadolžena Agencija za okolje in prostor. Uvedla naj bi se tudi ekološka taksa, parkirnine in dovolilnice ter temu primeren nadzor (Hosting d. o. o., 2005: 154).

Preko takih predlogov se kažejo različne ideje reševanja razmer na Soči, vendar je vprašljiva njihova dejanska uresničitev.

Prioriteta strategije je predvsem povečanje in izboljšanje nastanitvene infrastrukture na Bovškem ter oživitev zimske turistične sezone. Soča kot bistven atribut poletne turistične atrakcije in rafting na njej, se zdita trenutno bolj obstranska skrb. Sama namreč opažam miselnost, *da reka Soča že ima izpostavljen nek režim, ki dovoljuje dokaj normalno turistično plovbo po njej in še ne rabi večjih posegov in regulativ*. Vendar prav to je zmotno mišljenje – reka Soča nujno rabi resnejšo in čim prejšnjo ureditev – dokler je stanje še rešljivo. Rešitve morajo biti trajnostne, torej takšne, ki zagotavljajo ravnovesje med družbenim, ekonomskim in ustreznim okoljskim razvojem. Trajnostna rešitev na Soči pomeni dopuščanje premišljene in 'pametne' izrabe reke Soče. Kar ne pomeni vsesplošne stihije in tudi ne strogih naravovarstvenih omejitev s sklicevanjem na njeno izključno rabo. Prav zato se podeljevanje koncesij ne izkaže kot edina in optimalna rešitev, ki se navezuje le na izključno rabo reke Soče. Tudi ni empiričnih podatkov in meritev, ki bi pričali o ekološki preobremenjenosti Soče in potrebi po strogem omejevanju plovbe na njej. Podelitev koncesij le omejenemu številu rafting podjetij bi pomenilo omejevanje gospodarske svobode in bi problem varnosti pri individualni plovbi ostal nerešen.

Tudi tujim podjetjem opravljanje pridobitne turistične dejavnosti na Soči ni mogoče preprosto prepovedati. Potrebno je iskati vsebinske prednosti domačih rafting podjetij. Ena od idej bi bila, da se domačim rafting podjetjem podelijo dodatna javna pooblastila s pomočjo sklicevanja na Zakon o ohranjanju narave ter na Zakon o vodah. Podeli se jim torej navidezna strateška funkcija pri nadzoru nad plovbo po Soči. Stroške javnih del pa bi pokrivala država. Gospodarske nepravilnosti, ki se pojavljajo pri poslovanju tujih rafting podjetij, kot je primer plačevanje davkov v matični državi, pa lahko preprečijo le slovenske davčne inšpekcije.

Zaradi visokega poletnega obiska reke Soče in številnih rafting podjetij, ki prevozijo v sezoni množico turistov, se pojavi dvom o ohranjanju doživljajske vrednosti Soče in poškodbi elementov, ki ustvarjajo Sočo tako, kot je. To vprašanje ostaja nerešeno in v rokah ponudnikov športnih užitkov na Soči.

Vse bolj pa je očitno, da rafting kot profitna dejavnost na Soči ne bo več mogel dolgo predstavljati edinega prihodka vsem rafting podjetjem. Potrebna bo čimprejšnja širitev ponudbe, dodatno povezovanje turističnih ponudnikov in preusmeritev sedanjih rafting podjetij na dodatne turistične produkte.

Kot najboljša pravna rešitev za gospodarsko dejavnost na Soči, se trenutno kaže podeljevanje posebnih dovoljenj (licenc) rafting podjetjem. Podeljevanje licenc bi se pravno upravičilo z

določitvijo ustreznih varnostnih in drugih potrebnih ukrepov. Le podjetja z ustrežno rafting opremo in primerno izobraženimi vodiči itd., bi pridobila dovoljenje za izvajanje komercialno-turistične plovbe po Soči. Licenca bi bila dostopna vsakemu podjetju, ki bi izpolnjevalo predpisane pogoje in s na ta način se ne bi omejevala gospodarska svoboda.

Določbe in poostren nadzor nad licencami in opremo, rešujejo tudi problem individualne plovbe po Soči in posredno tudi problem sive ekonomije. Vendar še preden se vzpostavi nadzor nad ustrežno izobrazbo vodnikov, je potrebno zastaviti nova zakonska določila, ki bi predpisala postopek, tečaj pridobivanja ustreznih vodniških nazivov.

Intervjuvanec iz OIKOS-a je omenil idejo o 'prostovoljnem raftarskem združenju', kar sama razumem kot možnost organiziranja raftarjev iz celotne Slovenije v 'Rafting zbornico', ki bi z utemeljenimi razlogi enotno nastopala pred občino in državo. Znotraj lastnega raftarskega združenja bi lahko potekali ustrezni tečaji vodništva, postavljale bi se ustrezne omejitve za podelitev licenc usposobljenim podjetjem. Seveda pa mora takšna rešitev vsebovati varovalke, ki bi preprečile kartelno organiziranje in monopolizacijo raftinga s strani omejenega števila podjetij. Podeljevanje dovoljenj za rafting ali tudi druge oblike rekreativne izrabe divjih voda (z izjemo ribištva) bi morala urediti zakonodaja, ki ureja plovbo po celinskih vodah s posebnim poglavjem, ki se nanaša na rabo divjih voda. Na tej osnovi pa bi bila možna tudi podelitev javnega pooblastila rafting združenju ali zbornici za izdajanje dovoljenj.

Torej je za ureditev razmer nujno potrebno prilagoditi zakonodajo za ustrežno rabo **divjih voda**, saj je eden temeljnih vzrokov nerešenih vprašanj na Soči, nenehno prelaganje odgovornosti nad reko Sočo in plovbo po njej. Nihče se ne čuti odgovornega in nihče nima pooblastil za izvajanje ustreznega nadzora in sankcij, da bi se spoprijel s situacijo in nekateri tudi pravijo, da gre za '*pomanjkanje volje*' za rešitev stanja na Soči. Že sama pravilna določitev odgovornosti in ustrezna zakonska podlaga, bi omogočali aktivnejše reševanje težav. Tudi Billy zapiše, da vodna rekreacija v Sloveniji nima ustreznih organizacij. Različne rabe vode v turistične namene, rekreacijo in ribištvo, niso dobro izkoriščene in to predvsem zaradi slabega upravljanja z vodnimi viri. Zato sodobno in celovito upravljanje z vodami zahteva izpopolnitev zakonodaje (Brilly v Lah 2004: 89, 90).

Ustrezna zakonodaja in planiranje trajnostnega razvoja pa so glede na dokumente EU, dosegljive šele z ustrežno prostorsko strukturo in sistemom planiranja. Torej upoštevati je potrebno porazdelitev pristojnosti med posamezne ravni (lokalno, regionalno, nacionalno itd), po načelu 'bližine državljanu' in načelu subsidiarnosti.

Vendar vseeno po mnenju nekaterih avtorjev, je regionalna ureditev optimalna raven, znotraj katere se razvijajo in planirajo ustrezne trajnostne rešitve. Sogovornik iz Agencije za okolje in prostor v Novi Gorici vidi optimalno rešitev za reko Sočo v regionalni ureditvi Slovenije, s kriterijem regionalizacije po povodjih. Regionalna ureditev za upravljanje in varstvo reke Soče bi bila optimalna za planiranje in upravljanje z reko Sočo iz njenega celotnega povodja. Na regionalni ravni bi se morala prevzeti odgovornost nad določanjem razvojnih smernic in prioritet **reke Soče kot celote**. Glede na glavne zastavljene prioritete za celotno izrabo reke, pa bi se določala tudi izraba njenih posameznih odsekov. Skrb za reko v celoti, pa bi pomenilo tudi lažje vključevanje koncepta trajnosti, saj je za njegovo uresničevanje po mojem mnenju, potreben širši vpogled, saj ga je težko doseči zgolj na lokalni akciji posameznih občin.

8. VIRI:

- Colin, Hunter, Green Howard (1995) *Tourism and environment: A sustainable relationship*. London and New York, Oxford University Press.
- Giddens, Anthony (1991): *Modernity and self - identity: Self and Society in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Holdgate M., Tolba M., De Haes C. in drugi (1991), *Skrb za zemljo – Strategija za življenje po načelu trajnosti*. Švica, Gland.
- Kirn, Andrej (1991) *Ekologija, ekonomija, entropija*. Maribor: Aram.
- Kirn, Andrej (2000) *Trajnostni razvoj in rizična družba*, *Teorija in praksa* 37 (5), 797-806.
- Korelc, Sonja (2005): *Šport kot hobi: Rafting*. *Dnevnik*, (17. 05. 05), 30.
- Kos, Drago (2004) *Demokratizacija, profesionalizacija in odpiranje v svet: Tri ravni trajnostnega razvoja*. *Teorija in praksa*, 41 (1/2), 332–339.
- Lah, Avguštin, P. Novak, D. Plut, M. Špes, Jeršič in M. Tepina, (1989) *Slovenija 88: Okolje in razvoj*: Svet za proučevanje in varstvo okolja, Ljubljana.
- Lah, Avguštin (2004): *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije: Usklajeno in Sonaravno*. Svet za varstvo okolja Republike Slovenije, Ljubljana.
- Mol P. J. Arthur, Gerth Soargaren (1994): *Konec narave: Narava v okolju refleksivne moderne in družbe tveganja*: Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. XXII (168/169), 199-218.

- OECD (1981) *OECD Chemical Testing Programme: Expert Group Degradation*. Zvezni urad za Okolje – Skupna publikacija, Pariz.
- Pavliha, Mitja (1997) *Človeku in okolju prijazne oblike turizma v slovenskih zavarovanih območjih (arhitekturni vidik)*. Magistrska naloga: Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Plut, Dušan (1997) *Slovenija na križpotju: Slovenija na okoljsk orazvojnem in povezovalnem križpotju Evrope*. Ljubljana, Mihelač.
- Praper, Sergeja (1997): *Trajnostni prostorski in regionalni razvoj ter regionalizacije Slovenije*. IB revija 12, XXI.: 12–45.
- Radej, Bojan (2000) *Od varstva k razvoju okolja in od gospodarskega k trajnostnem razvoju: Strategija gospodarskega razvoja Slovenije do leta 2006* : IB revija 34 (3/4) 54-63.
- Serageldin, Ismail, J. Martin-Brown (1998): *Culture in Sustainable Development: Investing in Cultural and Natural Endowments*. UNESCO, Washington, D.C.
- Toš, Niko, Pavel Gantar, Drago Kos in drugi (1992) *Ekološke sondaže: iz raziskav slovenskega javnega mnenja 1984–1992*, FDV – IDV, CJMMK, Ljubljana.
- Ule, Mirjana (2000) *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.
- Urry, John (1995) *Consuming Places*. London and New York, Routledge.
- WCED (1987) *Brundtland report on sustainable development*. World Commission on Environment and Development.

Dokumenti:

- Hosting d.o.o. za LTO Bovec (2005) *Strategija razvoja turizma na Bovškem*: <http://galerija.sigol.net/ltobovec/strategija.pdf>, (24. 05. 2005).
- Nacionalni program o varstvu okolja (2005) *Resolucija o nacionalnem programu varstva okolja*, Ljubljana http://www.npvo.si/dokumenti/resolucija_npvo.pdf, (20. 06. 2005).
- Občina in LTO Bovec (1995) *Strategija razvoja turizma Občine Bovec*.
- Občina Bovec (2000): Odlok o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo po reki Soči št.342-01, Bovec <http://www.bovec.si/ARHIV/odlok.html>, (14. 12.2004).
- Odredba o začasni razglasitvi reke Soče s pritoki za naravno znamenitost (1998), Ur.l.RS, št. 45, Ljubljana.
- Oikos d. o. o., BDB Associates (1997–1998) *Management plan for recreational use of the Upper Soča river*. Ljubljana, PHARE.
- Regionalni center za okolje za srednjo in vzhodno Evropo (2002) *Aarhuška konvencija v Sloveniji*, Ljubljana.
- Uradno glasilo občine Ajdovščine, Gorice in Tolmin (1993), *Odlok o uredbi športne plovbe na vodotokih v Občini Tolmin*, št. 5, Nova Gorica.
- Zakon o določitvi zavarovanega območja za reko Sočo s pritoki(1976), Ur. l. SRS, št.7–17. III., Ljubljana.

- Zakon za plovbo po celinskih vodah (2. 4. 2002), Ur. l. RS – št. 001 – 22 – 34/02, Ljubljana.
<http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200230&stevilka=1254>, (13. 12. 2004).
- Zakon o varnosti pomorske in notranje plovbe (11. V. 1998), Ur. l. SRS, št.17 –, Ljubljana.
- Zakon o vodah (12.07.2002), Ur.l RS št. 802/01&91/3&16, Ljubljana.

Medmrežje:

- Bovški občinski svet – Arhiv novic (02. 07. 2003)
http://www.radiokobarid.si/news/news_archive_show.php?file=arhiv/n_00451.txt, (22. 12. 2004).
- ICLEI - International Council on Local Environmental Initiatives – Department of Economic and Social Affairs (1999) *Tourism and sustainable development- Sustainable tourism: A local authority perspective*, New York,
http://www.uneptie.org/pc/tourism/documents/Tourism%20and%20LA21/la21_part1.pdf, (30. 08. 04).
- LTO Bovec: *Med gorami in smaragdnimi vodami*
[http://www.bovec.si/view.asp?l=2&m=\[2\]\[72\]\[104\]&n=104&p=content](http://www.bovec.si/view.asp?l=2&m=[2][72][104]&n=104&p=content), (20. 06. 2005).
- Naravne znamenitosti: <http://www.kobarid.si/Narava/NaravneZnamenitosti.html>, (22. 12. 2004).
- Pleumarom, Anita (1995) »Eco-tourism or Eco-terrorism«: German Association for Political Economy: Environmental Justice Networker (april 1995)
<http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/negative.html>, 19. 08. 04).

- WTO - World Tourist Organisation (1998): *Guide for Local Authorities on sustainable tourism*
http://www.uneptie.org/pc/tourism/ecotourism/wes_portfolio/about/wto.htm#sdtourism, (22. 12. 2004).

Intervjuji:

- **Sogovornik 1:** kajakaš domačin, Bovec: 25.09.2004
- **Sogovornik 2:** Bovško rafting podjetje - Soča rafting d.o.o., Bovec: 27.11.2004
- **Sogovornik 3:** Madžarsko rafting podjetje - InterRaft, Čezsoča: 04.09.2004
- **Sogovornik 4:** Občina Bovec, Bovec: 25.11.2004
- **Sogovornik 5:** LTO Bovec, Bovec: 22.11.2004
- **Sogovornik 6:** LTO Sotočje, Tolmin: 13.09.2004
- **Sogovornik 7:** OIKOS, svetovanje za razvoj d.o.o., Domžale: 09.11.2004
- **Sogovornik 8:** ARSO, Nova Gorica: 27.12.2004
- **Sogovornik 9:** Ribiška družina Tolmin, Most na Soči: 24.11.2004

9. PRILOGA

Priloga A

Fotografija 1: Informativna tabla - vstopno mesto Boka, julij.2005; vir: Jasna Hrovat.

Fotografija 2: Vstopno mesto Srpenica1, avgust 2005; vir: arhiv Soča rafting.

Priloga B

Fotografija 3: Bovec - glavni trg, avgust 2005; vir: Gregor Repič.

Fotografija 4: Vstopno mesto Srpenica1, julij 2005; vir: arhiv Planet Šport.

Priloga C

Fotografija 5: Odsek Srpenica – Trnovo, junij 2005; vir: arhiv Planet Šport.

Fotografija 6: Trnovo izstopno mesto, maj 2005; vir: arhiv Alpe Šport Vančar.

Priloga D

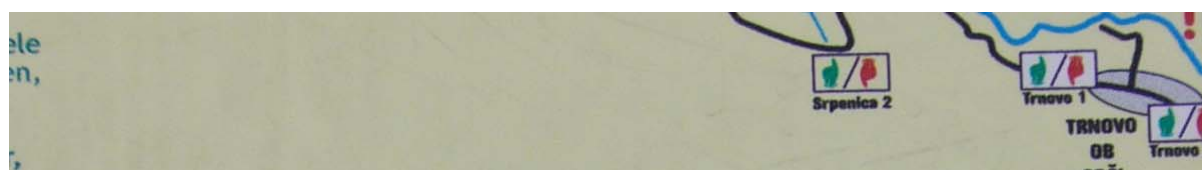

Fotografija 7: Informativna tabla - označitve vstopnih mest, vstopno mesto Boka, maj 2005, vir: Jasna Hrovat.

Fotografija 8: Vstopno mesto Boka, junij 2003; vir: arhiv Soča Rafting.

Priloga E

 Soča in Koritnica sta mrzli alpski reki z velikim padcem in na nekaterih mestih visoko težavno stopnjo. Ker sta za neizkušene lahko tudi nevarni vam:

PRIPOROČAMO, SVETUJEMO :

- pomislite na svojo varnost in varnost drugih
- ne podcenjujte reke in ne precenjujte svojih sposobnosti
- na reko se podajajte ustrezno opremljeni. Kot obvezno zaščitno opremo priporočamo vsaj:
 - čelado
 - plavalni jopič
 - neoprensko obleko (long john) min. - 3 mm
 - anorak
 - neoprenske čevlje
 - v čolnu ali plavalnem jopiču naj bo še reševalna vrv min. 15 m in še posebej na raftu komplet prve pomoči, nož ter rezervno veslo
- temeljito preverite varnost in ustreznost vašega plovila
- premislite ali dovolj poznate reko in njene lastnosti
- preverite ali ste seznanjeni z zahtevnimi in nevarnimi odseki in predeli kjer je plovba prepovedana
- ponovno premislite ali ste dovolj usposobljeni za plovbo po reki Soči in pritokih
- priporočamo vam, da se odločite za spremstvo izkušenih in usposobljenih domačih vodnikov
- ponovno poudarjamo, da se temeljito oskrbite z vsemi nujnimi in potrebnimi informacijami

Le ob upoštevanju vseh varnostnih ukrepov in priporočil se bomo še srečevali ob smaragdni krasotici in uživali njene prelesti.

CENTRALNO PRODAJNO MESTO ZA DOVOLILNICE, INFORMACIJE:

TIC BOVEC
Trg golobarskih žrtev 8, 5230 Bovec
Tel: 05 38 41 919
GSM: 031 388 700
E-pošta: info.lto@bovec.si
www.bovec.si

Fotografija 9: Informativna tabla - označitve vstopnih mest, maj 2005; vir: Jasna Hrovat.